

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta právnická

Diplomová práce

Evropské antidiskriminační právo

Zpracovala: Jana Šostková

Plzeň 2019

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Evropské antidiskriminační právo“ zpracovala sama. Veškeré prameny a zdroje informací jež jsem použila k sepsání této práce, byly citovány v poznámkách pod čarou a jsou uvedeny v seznamu literatury.

V Plzni dne 29.3.2019

.....

Jana Šostková

Poděkování

Ráda bych tímto podělovala vedoucí své práce paní docentce Forejtové za pomoc při formování obsahu této práce. Současně bych chtěla poděkovat mé rodině a mým nejbližším za podporu a bezbřehou toleranci, kterou mi projevili při psaní této práce.

Obsah

Úvod	1
1. Antidiskriminační právo, relevantní pojmy	2
1.1 Rovnost a zákaz diskriminace v kontextu lidských práv	2
1.2 Rovnost	3
1.2.1 Typy rovnosti	3
1.3 Diskriminace	6
1.3.1 Pojem.....	6
1.3.2 Přímá a nepřímá diskriminace	6
1.3.3 Diskriminační důvody	8
1.4 Pozitivní opatření.....	9
1.4.1 Rizika zavádění pozitivních opatření	10
1.5 Vnímání pojmu diskriminace a jeho užívání laickou veřejností	11
1.6 Zavedení katalogu povinností jako východisko?.....	14
2. Vývoj antidiskriminačního práva	16
2.1 Evropská unie	17
2.1.1 Primární právo	17
2.1.2 Sekundární právo EU	20
2.2 Rada Evropy	22
2.3 Antidiskriminační právo v České republice	24
2.4 Shrnutí.....	28
3. Vliv soudní judikatury	30
3.1 Obrácené důkazní břemeno	30
3.2 Statistické údaje jako důkaz.....	31
3.3 Akcesorická povaha práva nebýt diskriminován	32
4. Vybraná judikatura	34
4.1 Pretty proti Velké Británii	34

4.2	Nikolova proti Bulharsku	36
4.3	K. Kaltoft proti Dánsku	38
4.4	D. H. a ostatní proti České republice	41
	Závěr.....	50
	Seznam použitých zdrojů.....	53
4.5	Seznam použitých zdrojů.....	Chyba! Záložka není definována.

Úvod

Téma „Evropské antidiskriminační právo“ jsem si vybrala pro svou diplomovou práci především proto, že se jedná o téma v současné době velice aktuální a často diskutované. Vzhledem ke skutečnosti, že antidiskriminační právo je velice rozsáhlá materie práva, která rovněž prostupuje do různých právních oblastí, je mnoho způsobů, jak na antidiskriminační právo nahlížet. Uchopit toto téma v jeho celistvosti by vydalo na několik diplomových prací.

Proto bych se své práci ráda zaměřila na stručný popis stěžejních pojmů relevantních právě pro oblast antidiskriminačního práva, současně se zaměřením na vnímání diskriminace veřejností, které jak se domnívám, je stěžejním pro efektivní fungování právního systému v oblasti diskriminace.

Dále se ve své práci zaměřím na vývoj antidiskriminačního práva jednak v právu Evropské unie, tak Radě Evropy a České republiky.

V kapitole „Vliv evropských soudů na antidiskriminační právo“ se budu zabývat určitými instituty, které se vyvinuly v soudní praxi, a které dnes již jsou vlastní antidiskriminačním sporům a mohou tak významně ovlivnit efektivnost při řešení sporů.

V poslední části mé práce nazvané „Vybraná judikatura“ se zaměřím na rozsudky evropských soudů, které považuji za významné.

1. Antidiskriminační právo, relevantní pojmy

1.1 Rovnost a zákaz diskriminace v kontextu lidských práv

Rovnost a zákaz diskriminace nacházíme ve většině mezinárodních smluv upravujících lidská práva. Lze uvést např. Všeobecnou deklaraci lidských práv přijatou Valným shromážděním Organizace spojených národů (dále též „OSN“) roku 1948 (čl. 1, 2 a 3), Mezinárodní pakt o občanských a hospodářských právech OSN z roku 1966 (čl. 26), Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech přijat Valným shromážděním OSN roku 1966 (čl. 2 a čl. 3) a Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod Rady Evropy z roku 1953 (čl. 14). V neposlední řadě též v Listině základních práv a svobod ČR (dále též „Listina“) z roku 1992, resp. 1993, konkrétně v čl. 1 a čl. 3 odst. 1 nacházíme vyjádření rovnosti lidí v důstojnosti i v právech a zaručení lidských práv a svobod všem bez rozdílu.¹ Tento fakt dává minimálně tušit, o jak významnou oblast a požadavek se jedná a povětšinou nebude tento náhled zpochybňován.

Pokud se zaměříme pouze na Listinu, můžeme se setkat i s poněkud odlišným výkladem, než tím, že zákaz diskriminace, potažmo právo nebýt diskriminován představuje přirozené základní právo. Tím je, že se o základní právo nejedná, a to proto umístění příslušných ustanovení (čl. 1 a čl. 3) do obecných ustanovení v Listině a tím představují pouze obecný výkladový princip, jak uvádí Petr Bouda ve svém článku „Lze právo nebýt diskriminován vůbec považovat za základní lidské právo?“ Na danou otázku odpovídá, že samotná označení jednotlivých částí Listiny nemají normativní charakter a pouhé užití systematického výkladu taktéž nepovažuje za spolehlivou metodu.²

¹ Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod; Čl. 1 Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcižitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné. Čl. 3 (1) Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení. Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

² GERLOCH, Aleš a kol. *Ochrana základních práv a svobod v proměně práva na počátku 21. století v českém, evropském a mezinárodním kontextu*. Praha: Auditorium, 2011. 174s. ISBN 978-80-87284-23-0.

1.2 Rovnost

Tento pojem je jak pojmem obecným, tak i pojmem právním, avšak těžko definovatelným, pokud vůbec. Pojem rovnosti nacházíme v mnoha právních předpisech, a to jak na úrovni vnitrostátní úpravy, příkladem zde může být zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, tak také na úrovni práva evropského, např. v Listině základních práv a svobod Evropské unie, která obsahuje celou kapitolu nesoucí označení „rovnost“.

Jak jsem již výše uvedla, pojem rovnost je velmi těžko definovatelný, protože jeho význam ovlivňuje velmi mnoho faktorů a vždy bude stěžejní, na jaká kritéria se při zkoumání významu tohoto pojmu zaměříme. V první řadě je třeba říci, že pojem rovnost a jeho význam rozhodně není pojmem statickým, ale právě naopak. Vyvíjí se v čase, je ovlivněn historickým, kulturním, sociálním, politickým a ekonomickým kontextem. Jsem přesvědčena, že idea rovnosti ovlivňuje společnost v jejím počínání a dalším vývoji, ale myslím, že tento vztah funguje i naopak, tedy že i společnost má stěžejní vliv na význam pojmu rovnost. Neumím si představit, že „pouhé“ právní zakotvení rovnosti bude postačovat tam, kde na to není společnost připravena.

Rovnost ve smyslu ideovém a právním není a ani být nemůže zamýšlena tak, že jsou si všichni fakticky rovni. *„Lidé si nejsou rovni, pokud jde o jejich fyzické, duševní či morální způsobilosti; odlišují se od sebe množstvím znaků, z nichž některé jsou dané přírodou, jiné určují historické okolnosti, další jsou výsledkem vlastního svobodného rozhodnutí každého jednotlivce.“*³

Nejsme stejní, ale měli bychom si být rovni. Domnívám se, že důvodem, proč je rovnost tak esenciální a má místo v právních řádech většiny států, je právě faktická odlišnost každého člověka a vyjádření rovnosti při toleranci těchto odlišností

1.2.1 Typy rovnosti

Jak již bylo výše avizováno, vzhledem k povaze tohoto pojmu, stejně jako jej nelze vystihnout a nelze ani očekávat všeobecný konsensus na případném pokusu jej definovat, nelze očekávat ani možnost bez dalšího systematizovat typy

³ KLÍMA, Karel a kol. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 2 sv. 952 s. ISBN 978-80-7380-140-3.

rovností. Níže uvedené typy jsou proto těmi nejčastěji uváděnými. Z tohoto tedy vyplývá, že zmiňované rozřazení není jediné možné. Každý jednotlivý typ přináší určitý úhel pohledu na rovnost a přináší určitá východiska, nenabízí však univerzální koncept vhodný a použitelný pro všechny situace. Pro účely mé práce uvádím jednotlivé typy spíše pro úplnost a pouze jako jednoduchý popis.

Formální rovnost

Toto pojetí rovnosti je nejstarším typem, který vychází z aristotelovy premisy, že se stejným má být zacházeno stejně a s odlišným odlišně. Tento typ zní poměrně logicky a jednoduše, pro někoho možná až „černobíle“. V tomto případě je ale třeba stanovit kritéria pro to, co je stejné a co odlišné a podle čeho budou tyto dvě skupiny posuzovány. Už samotné stanovení těchto kritérií může být, a zpravidla též je, poměrně problematické. Pokud je navíc stanoveno v rámci tohoto pojetí, že „stejným stejně a odlišným odlišně,“ je otázkou, zda naplněním tohoto typu není i „všem stejně špatně“⁴.

Materiální rovnost

„Rovnost v materiálním smyslu jde nad rámec stejnému stejně v jednom okamžiku...Její obsahem není jenom stejné zacházení v okamžiku distribuce určitého statku (rovnost de iure), ale též posouzení dopadu na reálnou situaci jednotlivce (rovnost de facto).“⁵ Jakkoli materiální rovnost tedy vychází z rovnosti formální, vyžaduje nad to též zohlednění individuálních okolností a zohledňuje též faktický dopad konkrétního pravidla na konkrétního jedince a v rámci tohoto postupu je vyžadována i zpětná korekce daného předpisu za účelem nastolení reálné rovnosti.⁶ Z materiální rovnosti potom vycházejí i další dvě zmiňované koncepce: rovnost příležitostí a rovnost výsledků.

Rovnost výsledků

Je určitým protipólem rovnosti formální, protože nestojí na abstraktním pojetí, ale naopak bere v potaz konkrétní pozadí jednotlivce, jeho příslušnost k určité

⁴ FREDMAN, Sandra. *Antidiskriminační právo*. 1. vyd. Praha: Multikulturní centrum Praha, 2007. xxvi, 209 s. ISBN 978-80-254-1054-7.

⁵ BOBEK, Michal, ed., BOUČKOVÁ, Pavla, ed. a KÜHN, Zdeněk, ed. *Rovnost a diskriminace*. 1. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2007. xlviii, 17 s. Beckova edice ABC. ISBN 978-80-7179-584-1.

⁶ <https://courseware.zcu.cz/CoursewarePortlets2/DownloadDokumentu?id=44328>

skupině. Tento koncept však nevyžaduje, aby stát byl aktivní v jednání ve prospěch znevýhodněných skupin.⁷

Rovnost příležitostí

Rovnost příležitostí představuje koncepci, při které jsou diagnostikovány a zohledňovány faktické rozdíly za účelem vyrovnání, nebo alespoň pokusu o přiblížení, na začátku nestejných „startovních pozic“. Jak je patrné z tohoto popisu, nestačí pouhé konstatování nerovnosti, ale je vyžadován aktivní zásah, nejčastěji ze strany státu. Tento je potom jakýmsi typem pozitivních opatření, který však může být třeba ekonomicky poměrně nákladný.⁸ V důsledku je však třeba i aktivní přístup toho kterého znevýhodněného jedince, jehož se případná opatření týkají. Příkladem může být kvalifikační kurz pro dlouhodobě nezaměstnaného jedince pro zvýšení jeho šance uspět na pracovním trhu. Pokud daný jednotlivec kurz absolvuje, má sice lepší vyhlídky pro najetí vhodné práce, avšak pouze za předpokladu, že sám má zájem pracovat a aktivně se zapojí do hledání vhodného pracovního místa. V opačném případě jen dojde k využití veřejných finančních prostředků, faktickému vyrovnání příležitostí, ale co do výsledku, se nic nezmění.

Závěrem k problematice tohoto pojmu bych ráda uvedla úryvek ze sborníku ze semináře na téma „*Rovnost a zákaz diskriminace v činnosti veřejného ochránce práv*“, který mě zaujal svým pojetím, a sice že se můžeme snažit o definování a různé nahlížení na pojem rovnosti, ale jde o pojem natolik abstraktní, těžko uchopitelný a do značné míry intuitivní a subjektivní, že bude tato snaha beztak marná. Ani v nejmenším však nechci tvrdit, že by k diskusím na toto téma a snahám nemělo docházet, protože jakkoli nemusí přinést konkrétní výsledek, může být tato snaha velice podnětná. „...*Listina základních práv a svobod se přihlásila, samozřejmě, k ideji rovnosti a rovného zacházení. Ale přečtete-li si čl. 1 a čl. 3, zejména také zjistíte, že onen požadavek není až tak zcela jednoznačně uchopitelný, a doufáte-li, že cestu k otevření očí najdete v judikatuře Ústavního soudu, asi se zklamete, poněvadž zjistíte, že nejčastěji frekventovanou větou je, že už vzhledem ke své definici je rovnost kategorií relativní. Takže když se se vším*

⁷ BOBEK, Michal, ed., BOUČKOVÁ, Pavla, ed. a KÜHN, Zdeněk, ed. *Rovnost a diskriminace*. 1. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2007. xlviii, 20 s. Beckova edice ABC. ISBN 978-80-7179-584-1.

⁸ BOBEK, Michal, ed., BOUČKOVÁ, Pavla, ed. a KÜHN, Zdeněk, ed. *Rovnost a diskriminace*. 1. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2007. xlviii, 19 s. Beckova edice ABC. ISBN 978-80-7179-584-1.

seznámete a znáte trochu dílo velikána Járy Cimrmana, dojdete jeho dedukcí k závěru, že jsme došli k jistému zjištění, že nevíme skoro nic.“⁹

1.3 Diskriminace

1.3.1 Pojem

Pojem diskriminace vychází z latinského „discriminare“ tedy rozlišovat.

Tento pojem úzce souvisí s pojmem rovnosti. Osobně tento vztah vnímám tak, že rovnost představuje ideál, kterého má být dosaženo a zákaz diskriminace, který nalézáme v mnoha právních předpisech, jako prostředek k dosažení rovnosti.

Jak vyplývá ze zákona č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů, tzv. antidiskriminační zákon (dále též antidiskriminační zákon), konkrétně z § 2 odst. 2, se za „diskriminaci považuje i obtěžování, sexuální obtěžování, pronásledování, pokyn k diskriminaci a navádění k diskriminaci.“¹⁰

1.3.2 Přímá a nepřímá diskriminace

V obou případech půjde o jednání s konkrétní osobou či skupinou osob méně příznivě než s takovými osobami ve srovnatelné situaci.

Přímá diskriminace

Přímou diskriminací se rozumí taková situace, kdy je jednáním či opomenutím zacházeno s konkrétní osobou či skupinou osob zacházeno méně příznivě, a to ve srovnatelné situaci a z diskriminačního důvodu právně neospravedlnitelného, kterým je například rasa, pohlaví, aj., ledaže by byl odůvodněn legitimním účelem a též užití prostředky by byly přiměřené a

⁹ Pavel Varvařovský: Sborník ze semináře. Rovnost a zákaz diskriminace v činnosti veřejného ochránce práv. Kancelář veřejného ochránce práv, Sborník [online]. 2013 [21. 2. 2019] Dostupné z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/Knihovna/Rovnost_a_zakaz_diskriminace_-_eBook.pdf

¹⁰ § 2 odst. 2 zákona č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů

nezbytné. Další podmínkou pro naplnění přímé diskriminace je, že takováto regulace je k tíži dané osoby či skupiny.

Jak je patrné z přívlastku „přímá“, diskriminační následek nastává v přímém důsledku použití daného předpisu. Příkladem může být podmínka zaměstnavatele na konkrétní pracovní místo přijmout pouze muže, toliko bez ospravedlnitelného důvodu, čímž dojde k přímé diskriminaci žen.

Nepřímá diskriminace

Nepřímá diskriminace byla poprvé koncipována Nejvyšším soudem USA v případě Griggs vs. Duke Power Co. z roku 1971. Společnost Power Co., jakožto zaměstnavatel nepřijímal černé zaměstnance vcelku otevřeně, a to až do roku 1964, kdy byla přímá diskriminace v tomto směru zakázána zákonem o občanských právech. Společnost Power Co. proto za účelem udržení své politiky nezaměstnávat černochy, přistoupila k zavedení testů gramotnosti, které však černí zájemci o zaměstnání fakticky v drtivé většině nebyli schopni splnit z důvodu dlouhotrvajících dopadů diskriminace v přístupu ke vzdělání.¹¹ V tomto případě se tedy ukázala potřeba reagovat na vynalézavost lidí při hledání způsobu jak v diskriminaci pokračovat. Výsledkem tedy bylo rozšíření pojetí rovnosti a vznik koncepce nepřímé diskriminace, která vychází z materiálního pojetí rovnosti.

Koncept nepřímé diskriminace se poměrně rychle přenesl i do Evropy. Po Velké Británii, která s tímto pojmem začala pracovat a zavedla jej i do praxe, se tento dostal skrze výklad otevřené zásady rovného zacházení Evropským soudním dvorem i do Evropské unie. Do právních předpisů EU se nepřímá diskriminace dostala až v roce 1997 ve směrnici 97/80/ES o důkazním břemenu v případech diskriminace na základě pohlaví.¹² Podle této směrnice *„dochází k nepřímé diskriminaci tam, kde zdánlivě neutrální ustanovení, kritérium nebo zvyklost znevýhodňují podstatně větší podíl osob jednoho pohlaví, ledaže takové opatření,*

¹¹ FREDMAN, Sandra. *Antidiskriminační právo*. 1. vyd. Praha: Multikulturní centrum Praha, 2007. xxvi, 102-103 s. ISBN 978-80-254-1054-7.

¹² FREDMAN, Sandra. *Antidiskriminační právo*. 1. vyd. Praha: Multikulturní centrum Praha, 2007. xxvi, 104 s. ISBN 978-80-254-1054-7.

kritérium nebo zvyklost jsou odpovídající a nezbytné a mohou být odůvodněny objektivními okolnostmi, které se netýkají pohlaví.“¹³

Nepřímá diskriminace tedy na rozdíl od diskriminace přímé nevytváří rozdílné podmínky přímo, ale navenek působí neutrálně. To až ve svých důsledcích při aplikování dané normy vyvolávají stanovená kritéria diskriminační účinky. Příkladem může být nutná znalost ukrajinského jazyka v inzerátu na pozici dělníka ve výrobě.

Domnívám se, že nepřímá diskriminace je v současné době rozšířenější než diskriminace přímá, a to z důvodu právních úprav, které se na zákaz diskriminace zaměřují více než kdy dříve, což více znemožňuje s někým zacházet méně příznivě přímo, neboť by takové jednání bylo poměrně jednoduše odhalitelné, a to i laickou veřejností. Naproti tomu nepřímá diskriminace je mnohem obtížněji identifikovatelná a též v praxi, vzhledem ke svojí povaze, není tak zjevná.

1.3.3 Diskriminační důvody

Zákaz diskriminace se nevztahuje na všechny případy zacházení s lidmi rozdílně. Příkladem může být zcela osobní smýšlení konkrétní osoby a případné sympatie a antipatie k člověku např. jiného pohlaví. Chová-li se, řekněme, třeba muž k ženám obecně hůře než k mužům, z vlastního přesvědčení, nejedná se v takovém případě o diskriminaci, nepromítne-li se tato antipatie do oblastí, které jsou právem chráněny, např. nepřijetí ženy do pracovního poměru, právě z důvodu pohlaví. Zjednodušeně, právem jsou dány tzv. diskriminační důvody, které jsou právem chráněny, resp. zakázány. V takovém případě můžeme hovořit o diskriminaci. Listina základních práv a svobod ČR uvádí ve svém čl. 3 odst. 1. tyto diskriminační důvody:

- pohlaví
- rasa
- barva pleti
- jazyk
- víra a náboženství

¹³ Čl. 2 odst. 2 směrnice (ES) 97/80/ES o důkazním břemenu v případech diskriminace na základě pohlaví

- politické či jiné smýšlení
- národní nebo sociální původ
- příslušnost k národnostní nebo etnické menšině
- majetek
- jiné postavení

Jakkoli už tento výčet je poměrně široký, z posledního uváděného je dovoditelné, že se nejedná o uzavřený výčet. Evropská úmluva o lidských právech jde v tomto směru ještě dále a ve svém, a díky slovu „zejména“ také demonstrativnímu, výčtu zakázaných diskriminačních důvodů uvádí nad výše popsané i genetické rysy, narození, zdravotní postižení, věk nebo sexuální orientaci a je zakázána jakákoli diskriminace z důvodu státní příslušnosti.

Podíváme-li se na vývoj právní úpravy zákazu diskriminace, zjistíme, že zakázaných diskriminačních důvodů přibývá a domnívám se, že do budoucna lze očekávat další rozšiřování. Současná společnost je, řekla bych, až nezdravě a více než kdy dříve, zaměřena na vzhled a člověk může mít často dojem, že osobní kvality se ztrácí v porovnání právě se vzhledem. Domnívám se proto, že velice aktuálním tématem je rozdílné chování, a dlužno podotknout, že právem doposud nereflexované, z důvodu fyzického, tělesného vzhledu. Takovýto přístup se potom může promítnout i do právem chráněných oblastí, jakým je např. přístup k povolání.

Jak jsem uvedla výše, zmíněné diskriminační důvody představují demonstrativní, neuzavřený výčet. Přestože uváděné důvody jsou, můžeme říci, povětšinou spíše tradiční, historickým vývojem koncipované, není vyloučené jejich rozšíření, tedy za předpokladu, že v konkrétním případě dojde k naplnění pojmu diskriminace.

1.4 Pozitivní opatření

Pozitivní opatření jsou ta, která si kladou za cíl předcházet znevýhodněním či vyrovnat již existující faktické nerovnosti určitých jinak tradičně znevýhodněných skupin. Pozitivní opatření jsou vlastně projevem materiální rovnosti, prostředkem tzv. pozitivní diskriminace, jakkoli paradoxně toto může vyznívat. „...v případě, že vnímáme pozitivní opatření jako dočasnou derogaci z jinak obecného principu rovného zacházení, pak nepřímou uznáváme, že

úmyslně porušujeme princip rovného zacházení. V podstatě diskriminujeme „většinu“ proto, aby v budoucnu nemuselo k žádné další diskriminaci docházet.“¹⁴

Způsobů, jakými lze zařadit pozitivní opatření do právní úpravy, resp. praxe, je hned několik. Jak uvádí Bobek ve své publikaci, jedná se o následující typy pozitivních opatření:

- *„odstraňování přímé diskriminace a její prevence,*
- *odstraňování systémové a institucionální nepřímé diskriminace,*
- *nepřímá pomoc poskytovaná znevýhodněnému či problémovému obyvatelstvu,*
- *přímá pomoc znevýhodněným skupinám,*
- *„měkká“ forma preferencí,*
- *„střední“ forma preferencí,*
- *„tvrdá“ forma referencí a*
- *redefinice kritérií výběru,*

přičemž jednotlivé typy se od sebe liší v závislosti na míře zásahu státu.“¹⁵

1.4.1 Rizika zavádění pozitivních opatření

Výše jsem nastínila klíčové pojmy, z nichž vyplývá, že diskriminace je negativní a nežádoucí, na čemž, dá se říci, panuje obecná shoda. V případě pozitivních opatření nebude prvotní dojem nejspíše vnímán negativně. To se může ale vcelku rychle změnit, nebude-li s jejich používáním zacházeno šetrně. Dále uvádím příklady možných nežádoucích dopadů pozitivních opatření:

- jejich přílišné nadužívání, tj. i v situacích, kde takových opatření není třeba a většina tak může mít pocit, že dochází k obrácené diskriminaci
- zneužívání jednotlivci, kteří k dané znevýhodněné skupině sice patří, avšak fakticky znevýhodnění nejsou, např. z důvodu dobrého sociálního zabezpečení ze strany rodiny

¹⁴ BOBEK, Michal, ed., BOUČKOVÁ, Pavla, ed. a KÜHN, Zdeněk, ed. *Rovnost a diskriminace*. 1. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2007. xlviii, 23 s. Beckova edice ABC. ISBN 978-80-7179-584-1.

¹⁵ BOBEK, Michal, ed., BOUČKOVÁ, Pavla, ed. a KÜHN, Zdeněk, ed. *Rovnost a diskriminace*. 1. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2007. xlviii, 30-32 s. Beckova edice ABC. ISBN 978-80-7179-584-1.

- prohlubování povědomí o diferenciaci jednotlivce či skupiny
- problematika definování jednotlivých znevýhodnění skupin a stanovení kritérií pro zařazení či nezařazení do této skupiny
- např. přijetí ženy na určitou pozici z důvodu nastavení kvót. Taková žena může být vnímána jako méně „kvalitní“ právě z důvodu takového postupu při jejím přijetí.¹⁶

1.5 Vnímání pojmu diskriminace a jeho užívání laickou veřejností

Do závěru této části mé práce jsem zařadila tuto podkapitolu proto, že jsem přesvědčená, že pouhý výčet a popis relevantních pojmů je sám o sobě nedostatečný, nejsou-li tyto propojeny s praktickým životem. Jak se uvádí v mnoha publikacích, právo, pokud by nemělo své adresáty, tedy pokud by nemělo na koho působit, je bezvýznamné. V případě antidiskriminačních norem tomu pochopitelně není jinak. Právní úprava této problematiky tedy představuje rámec možnosti chování, používá příkazy, zákazy, pozitivní opatření, aj, které se projevují ve společnosti a společnostmi jsou také vnímány. Toto vnímání je potom možné chápat jako „zrcadlo“ právních norem v dané oblasti a též jako zpětnou vazbu.

Domnívám se, že společnost vnímá pojem diskriminace velice vágně, někdy až poněkud promiskuitně. Jsem si vědoma faktu, že toto je poměrně odvážné tvrzení. V této části bych se proto ráda zaměřila na důvody, proč se domnívám, že se tak děje.

V první řadě si myslím, že právní úprava zákazu diskriminace je poměrně komplikovaná a pro laickou veřejnost někdy velice těžko uchopitelná. To má potom za následek užívání tohoto pojmu i v situacích, kdy se o diskriminaci nejedná, a tak ve své podstatě k nadužívání, které se domnívám není žádoucí, neboť má za následek další chybné užívání a hlavně vnímání nejen pojmu diskriminace, ale vlastně celého systému. Nebo naopak k diskriminaci došlo, ale dotčený jedinec není schopen posoudit, zda takové jednání naplnilo podstatu diskriminace.

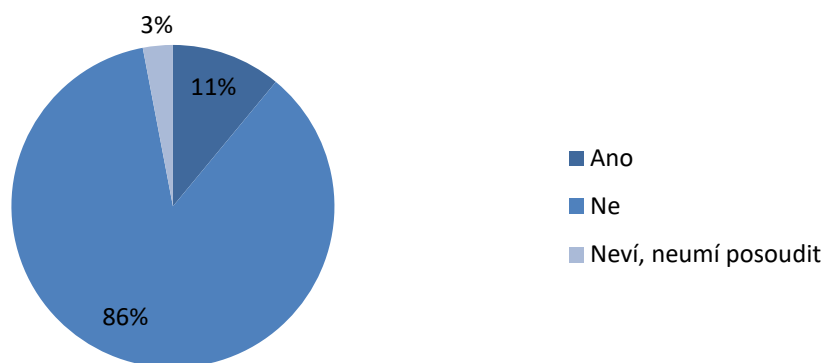
¹⁶ DOHNAL, Jan. *Pozitivní opatření na základě rasy v USA a České republice - uplatnění v oblasti vyššího vzdělávání z pohledu ústavní konformity*. 2014. 57 s. Diplomové práce. Univerzita Palackého, Katedra ústavního práva. Vedoucí práce Michal Bartoň.

Dalším důvodem, úzce souvisejícím s předchozím je současné „nastavení“ společnosti na vlastní nesoudnost. Je často jednodušší nazývat nějaké chování či jednání diskriminačním, než si připustit vlastní pochybení či jednoduše nevhodnost. Příkladem v tomto směru může posloužit opět pracovní prostředí. Narážím na situaci, kdy se například někdo uchází o práci, na kterou nesplňuje podmínky, nebo se ve výběrovém řízení najde osoba jednoduše vhodnější. V takovém případě se můžeme setkat s nařčením, že se jednalo o diskriminaci náležitě doplněnou o diskriminační důvod, o kterém se daný jednatel domnívá, že byl důvodem pro jeho nepřijetí, a to i přesto, že rozhodnutí o nepřijetí bylo učiněno zcela racionálně bez jakéhokoli diskriminačního důvodu a úmyslu. Takové počínání zní poměrně banálně, ale důsledky takového vnímání mohou mít značně vážné důsledky. Vezmeme-li v úvahu, že taková osoba, která se cítí být diskriminována přístupem zaměstnavatele, sice neučiní právní kroky, avšak ponese si tento pocit nadále a při různých dotazováních už bude uvádět, že byla diskriminována a šířit tak subjektivní pravdu, která ovšem faktickému stavu neodpovídá. Dalším možným scénářem v takovém případě může být ten, kdy se daný jedinec rozhodne pro aktivní přístup a začne nastalou situaci řešit právní cestou. Tento postup už bude mít nepochybně silný dopad i na onoho zaměstnavatele, který bude muset prokazovat, že k diskriminaci nedošlo.

Veřejný ochránce práv provedl v roce 2015 dotazníkové šetření v rámci české populace zjišťující pohled veřejnosti týkající se diskriminace¹⁷. Otázka zněla, zda se dotazovaná osoba v minulých pěti letech, tj. od počátku roku 2010, cítila být v České republice diskriminována. Výsledky jsou znázorněny v následujícím grafu:

¹⁷ Kancelář veřejného ochránce práv: Diskriminace v ČR: oběť diskriminace a její překážky v přístupu ke spravedlnosti / Shrnutí. Kancelář veřejného ochránce práv [online]. 2015 [24. 2. 2019] Dostupné z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/Vyzkum/CZ_Diskriminace_v_CR_shrnuti.pdf

Osobní zkušenost s diskriminací nebo obtěžováním

Graf č. 1: Graf zobrazující výsledky dotazníkového šetření Veřejného ochránce práv v otázce zkušeností lidí s diskriminací

Z výsledků výzkumu, který byl proveden s 2079 respondenty: 11% dotazovaných se cítilo být diskriminováno, nejčastěji v souvislosti s hledáním či při výkonu práce a nejčastěji z důvodu věku a pohlaví.

Dále byla z výzkumu zjištěna poměrně vysoká nedůvěra dotazovaných osob, že by příslušné instituce mohly případ vyřešit.

V souhrnu lze konstatovat, že ačkoli je právní konstrukce zákazu diskriminace poměrně široká a klade výrazný důraz na potírání diskriminace, v praxi k diskriminaci stále dochází a je otázkou, do jaké míry je právní úprava schopna skutečný stav ovlivnit. Domnívám se, že je-li veřejností nahlíženo na tuto problematiku s despektem, není vnímána jako závažná a vyžadující řešení, nelze očekávat razantní zlepšení. Současně jsem přesvědčena, že pouhá regulace právními předpisy není dostačující, neboť nadměrná regulace vztahů a situací, ve kterých se s diskriminací nejčastěji setkáváme, by vedla k rostoucímu nerespektování těchto norem, jednoduše proto, že zde chybí i jiné cesty nápravy, jakými jsou třeba výchova dětí k toleranci nebo větší snaha o pochopení určitých zásahů, např. v otázce pozitivních opatření. Pokud totiž podobná opatření, přestože jsou užity správně a v přiměřené míře, nejsou veřejností chápána správně, mohou se jevit jako opatření zvyhodňující menšiny na úkor majoritní společnosti a paradoxně toto může vést zpětně opět k diskriminaci.

1.6 Zavedení katalogu povinností jako východisko?

Pokud jsem se v předešlé podkapitole zabývala vnímáním diskriminace a s tím spojené právní úpravy, považuji za možné v této souvislosti uvést též, dle mého názoru velice podnětný a aktuální, článek „Vedle základních lidských práv aby měly existovat i základní povinnosti“, jež vznikl na základě rozhovoru s místopředsedou Nejvyššího soudu České republiky JUDr. Romanem Fialou. Ten si pokládá, pro něho zásadní otázku, „*zda základní lidská práva nedávají smysl jen v souvislosti s povinnostmi.*“¹⁸ Následně na tuto otázku podává odpověď podloženou historický vývojem, kdy konstatuje, že „...*na počátku vzniků demokratických států měla většina obrovskou spoustu povinností, ale prakticky žádná práva...Současná situace je značně odlišná. Dnes je společnost bohatá a nemá moc starostí. A tak jsme rozšířili ten okruh základních práv do oblastí, které nás někdy mohou až překvapit...Měli bychom vytvořit katalog základních povinností. Proč ho nevytvořili už tehdy, když se formovaly ústavy? Protože tehdy byly samé povinnosti. Nikdo o nich neměl pochybnosti. Kdežto nyní má společnost samá práva, ale nejsme si vědomi toho, že máme i povinnosti.*“¹⁹

Osobně nemohu jinak, než dát panu doktorovi za pravdu. Jakkoli je nepochybné, že právní řád České republiky je plný různých povinností, zcela pochopitelně tak docela neodráží morální povinnosti, které se, řekla bych, postupně ze společnosti vytrácí.

K citovanému článku byla připojena též anketa pro čtenáře, která jim pokládala otázku: „*Měla by podle vás existovat a být uplatňována definice základních lidských povinností?*“ Není bez zajímavosti, že z celkového počtu 4710 hlasujících čtenářů se vyslovila pro možnost „ano“ drtivá většina, konkrétně 94,6 %. Přestože se nejedná o oficiální výzkum a výsledky je proto nutné brát s určitou rezervou, je zajímavé vidět, jak lidé reagují na takovou otázku. Ve světle tohoto výsledku je na místě se ptát, proč by lidé uvítali katalog povinností, když by takové opatření nutně vedlo k jejich omezení. Mám za to, že právě toto

¹⁸ GINTER Jiří. Vedle základních lidských práv by měly existovat i základní lidské povinnosti, tvrdí místo předseda Nejvyššího soudu [online] 2017 [cit. 23.3.2019]. Dostupný z: <https://www.novinky.cz/domaci/432672-vedle-zakladnich-lidskych-prav-by-mely-existovat-i-zakladni-povinnosti-tvrdi-mistopredseda-nejvyssiho-soudu.html>

¹⁹ GINTER Jiří. Vedle základních lidských práv by měly existovat i základní lidské povinnosti, tvrdí místo předseda Nejvyššího soudu [online] 2017 [cit. 23.3.2019]. Dostupný z: <https://www.novinky.cz/domaci/432672-vedle-zakladnich-lidskych-prav-by-mely-existovat-i-zakladni-povinnosti-tvrdi-mistopredseda-nejvyssiho-soudu.html>

může být odpovědí na položenou otázku. Málokdo si nejspíš sám sebe představí v roli toho, kterého se mají povinnosti dotýkat. Je jednodušší, a nejspíš i přirozenější si v takové situaci představit někoho jiného. Připustíme-li možnost, že je tato úvaha správná, je otázkou, z čeho plyne tak striktní pozitivní reakce na přijetí povinností. Opět bych hledala odpověď ve stavu společnosti. Mám za to, že konkrétně v případě zákazu diskriminace lidé často vnímají výhody ostatních, které pro ně plynou např. z pozitivních opatření. Což v důsledku může přinášet pocit takové osobě, že je s ní de facto zacházeno hůře.

2. Vývoj antidiskriminačního práva

Považuji za velice důležité zařadit do této práce i vývoj antidiskriminačního práva, protože právě na vývoji lze ukázat změny v průběhu času, současný stav, ale též možné tendence budoucího vývoje. Bez znalosti a pochopení nejen právní úpravy, ale též okolností a situací, v nichž dané předpisy vznikly, nelze dospět k relevantním závěrům, ani se o ně snažit.

Je třeba si uvědomit, že je-li tématem této práce evropské antidiskriminační právo, nelze se zaměřit pouze na Evropskou unii, která tvoří jistě podstatnou část materie, ale není jediným zdrojem. Často se setkávám s názorem, pochopitelně především laické veřejnosti, že Rada Evropy a Evropská unie jsou vlastně jednou organizací, resp. že Rada Evropy je součástí, jedním z orgánů EU. Tato představa je však mylná, ačkoli nelze popřít, že tyto dvě organizace jsou silně propojeny a kooperují spolu. Do evropského antidiskriminačního práva je proto třeba zahrnout nejen legislativu Evropské unie, Rady Evropy, ale též právní úpravu této problematiky jednotlivých členských států a v neposlední řadě též judikaturu evropských soudů, která notně dotváří právní úpravu. O vlivu judikatury soudů, resp. soudů jako takových bude pojednáno níže v mé práci.

Problematika existence či neexistence lidských práv, i kdyby jen v rovině tušení, je spojena s lidskou existencí již po mnoho staletí. Téma mé diplomové práce je však zaměřeno na evropské antidiskriminační právo, jež je aktuální v měřítku, v jakém jej známe dnes, až v období několika posledních desetiletí, proto zaměření mé práce bude primárně obsahovat úpravu právě z této doby.

Nelze však bez dalšího říci, že vývoj lidských práv v dobách před polovinou 20. století je zcela irelevantní a nic nepřináší, právě naopak. Domnívám se, že díky letitému vývoji lidských práv v různých částech světa, vytváření různých koncepcí a též relevantních názorů různých osobností, je dnes možno vůbec o nějakých lidských právech hovořit. Ani současná právní úprava lidských práv, potažmo zákazu diskriminace a rovnosti by nebyla taková, nebyla-li by založena na zkušenostech z dob dřívějších.

2.1 Evropská unie

Evropská unie se od doby svého vzniku změnila a také její přístup k lidským právům a tím i zákazu diskriminace. Je důležité si uvědomit, v jakých podmínkách a za jaké situace Evropská unie vznikla, co bylo impulzem pro evropskou integraci. Tímto není nic jiného, než v té době právě skončená druhá světová válka. Hlavním důvodem vzniku Evropských společenství tedy byla především ekonomická, hospodářská integrace států Evropy, a to se záměrem nastolit mír a předejít další krvavé válce. Úprava lidských práv proto nebyla na pořadu dne, a to i přesto, že „*již před podpisem zakládajících smluv tří evropských společenství došlo k podpisu Všeobecné deklarace lidských práv OSN i Evropské úmluvy o lidských právech.*“²⁰ Jakkoli by se nabízelo, že po druhé světové válce by se měla integrace a právní úprava ubírat právě směrem k lidským právům, lze v případě Evropské unie pochopit, proč byl integrační záměr čistě hospodářský, ekonomický. Všechny zakládající státy Evropských společenství totiž byly tou dobou již členy Rady Evropy, která se od počátku na lidská práva zaměřovala.

Legislativa týkající se rovnosti a zákazu diskriminace v Evropské unii je obsažena jak v právu primárním, tak i v právu sekundárním.

2.1.1 Primární právo

Římská smlouva o založení Evropského hospodářského společenství z roku 1957

Římská smlouva (dále též „Římská smlouva“) o založení Evropského hospodářského společenství je jednou ze zakládajících smluv, které měly za následek vznik tzv. Evropských společenství, která se postupně vyvinula až do dnešní podoby Evropské unie. Jak bylo výše popsáno, Evropská společenství byla založena jako ekonomické sdružení, „*proto byla rovnost jako zásada relevantní pouze do takové míry, v níž byla zapotřebí k vytváření celoevropského pracovního trhu.*“²¹ Římská smlouva se zákazu diskriminace zabývala v čl. 7, a to konkrétně zákazem diskriminace z důvodu státní příslušnosti. Dalším, k této problematice relevantním, byl čl. 119 Římské smlouvy, který stanovoval požadavek rovného

²⁰ SMEKAL, Hubert. *Lidská práva v Evropské unii*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2010. 89 s. Monografie; sv. 28. ISBN 978-80-210-5045-7.

²¹ FREDMAN, Sandra. *Antidiskriminační právo*. 1. vyd. Praha: Multikulturní centrum Praha, 2007. xxvi, 86 s. ISBN 978-80-254-1054-7.

odměňování mužů a žen za stejnou práci. Jiné diskriminačními důvody již Římská smlouva neřeší a neupravuje. Z výše popsaného je tedy patrné, že „*původní smlouvy neobsahují úpravu lidských práv v pravém slova smyslu, obsahují pouze minimální množství aspektů lidských práv úzce souvisejících s budováním volného trhu, jimž však chybí lidsko-právní rétorika, a do smluv nebyly zařazeny z, byť alespoň částečně, idealistické motivace.*“²²

Jednotný evropský akt

Jednotný evropský akt byl podepsán roku 1986 a ve své preambuli prvně zmiňuje lidská práva, jako cíl?²³

Maastrichtská smlouva

Maastrichtská smlouva, nebo též Smlouva o Evropské unii (dále též „SEU“), nebyla tím nejzásadnějším krokem ve vývoji lidských práv a antidiskriminačního práva v EU, ale v porovnání se zakládajícími smlouvami z 50. let představuje v této oblasti již značné, především ideové změny. Smlouva o Evropské unii v preambuli následuje Jednotný evropský akt, když odkazuje na lidská práva a úctu k nim.²⁴ Nad to pak ještě Smlouva o EU zařazuje přímo do textu smlouvy ustanovení o lidských právech a ta dokonce zařazuje mezi cíle Evropské unie a její nedílnou součást. Článek F Smlouvy EU v prvotním znění konstatuje, že „*Unie respektuje základní lidská práva, která zajišťuje Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, podepsaná v Římě dne 4. listopadu 1950, a která vyplývají z ústavních tradic společných členským státům jako všeobecné právní zásady Společenství.*“

Amsterodamská smlouva

„*Čím byla Maastrichtská smlouva pro celkový přerod Evropských společenství, tím byla Amsterodamská smlouva pro antidiskriminační právo. Amsterodamská smlouva, jež nabyla účinnosti 1. května 1999, pozměnila jak Smlouvu o ES, tak Smlouvu o EU pro antidiskriminační právo významnou měrou.*

²² SMEKAL, Hubert. *Lidská práva v Evropské unii*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2010. 96 s. Monografie; sv. 28. ISBN 978-80-210-5045-7.

²³ „DETERMINED to work together to promote democracy on the basis of the fundamental rights recognized in the constitutions and laws of the Member States, in the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the European Social Charter, not ably freedom, equality and social justice“ (Sigue european act)

²⁴ „POTVRZUJICE svou oddanost zásadám svobody, demokracie a úcty k lidským právům a základním svobodám a zásadám právního státu, ...“ Smlouva o Evropské unii

Byla potvrzena principu rovnosti a respektování lidských práv v procesu evropské integrace. Především novelizací Smlouvy o ES došlo k posílení zásady nediskriminace prostřednictvím legislativních změn, jejichž pomocí se otevřely nové možnosti pro dosažení pokroku v této oblasti.“²⁵

Lisabonská smlouva

Lisabonská smlouva z roku 2009 představuje zásadní změnu v primárním právu Evropské unie, mění a doplňuje dosavadní smlouvy a též v otázce lidských práv je tato smlouva přelomová. Představuje reakci na nepřijetí Smlouvy o Ústavě pro Evropu. „*Lisabonská smlouva sice v zásadě sleduje dosavadní kontinuitu vývoje primárního evropského práva, avšak její dopad se zdá být ve srovnání s dřívějším postupem modifikace zakládajících smluv širší: Lisabonská smlouva zrušila pilířovou strukturu EU a rozšířila subjektivitu současných Evropských společenství na subjektivitu Evropské unie jako celku.“²⁶*

Lisabonská smlouva též přinesla změnu Smlouvy o Evropské unii. V konsolidované verzi SEU ve znění Lisabonské smlouvy jsou zásadní především články 2 a 3. Podle těchto je Unie „*založena na hodnotách úcty k lidské důstojnosti, svobody, demokracie, rovnosti, právního státu a dodržování lidských práv, včetně práv příslušníků menšin. Tyto hodnoty jsou společné členským státům ve společnosti vyznačující se pluralismem, nepřipustností diskriminace, tolerancí, spravedlností, solidaritou a rovností žen a mužů... Bojuje proti sociálnímu vyloučení a diskriminaci, podporuje sociální spravedlnost a ochranu, rovnost žen a mužů, mezigenerační solidaritu a ochranu práv dítěte.“²⁷*

Lisabonskou smlouvou byl převzat ze Smlouvy o Ústavě pro Evropu závazek přistoupit k Evropské úmluvě o lidských právech a základních svobodách. To však, na rozdíl od Listiny základních práv EU nevstoupilo v platnost spolu s Lisabonskou smlouvou.²⁸

²⁵ NOVÁKOVÁ, J. Zásada nediskriminace v právu Evropské unie. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2001 str. 5 a násl.

²⁶ FRANCOVÁ, Jana, ed. *Lisabonská smlouva: konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie*. 2., přeprac. a dopl. vyd. [Praha]: Úřad vlády České republiky, Odbor informování o evropských záležitostech, 2009. 7 s. ISBN 978-80-7440-017-9.

²⁷ Čl. 2 a 3. Smlouvy o Evropské unii v konsolidovaném znění Lisabonské smlouvy

²⁸ PITROVÁ, Markéta a kol. *Postlisabonské procesy v Evropské unii*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Mezinárodní politologický ústav, 2014. 99 s. Monografie; svazek č. 59. ISBN 978-80-210-7777-5.

Listina základních práv Evropské unie

Lisabonská smlouva sebou přinesla ještě jednu velmi významnou změnu v podobě zavedení Listiny základních práv Evropské unie (dále jen „Listina EU“), a to i přesto, že není formální součástí Lisabonské smlouvy a nebyla tak sama předmětem ratifikace členskými státy²⁹. Článek 6 SEU „uznává práva, svobody a zásady obsažené v Listině základních práv EU..., jež má stejnou právní sílu jako Smlouvy.“³⁰ Tímto článkem tak došlo k inkorporaci Listiny EU do primárního práva Evropské unie. Jakkoli je přijetí Listiny velkým krokem v oblasti lidských práv v EU, nevznikla jako zcela nový dokument, ale jako dokument kodifikující již existující právní vztah.³¹

Listina je strukturována odlišně, než jak je tomu v jiných dosavadních mezinárodních dokumentů týkajících se lidských práv. Je členěna do sedmi kapitol, které určují konkrétní právo či svobodu a představují základní hodnoty: důstojnost, svobody, rovnost, solidarita, občanství, spravedlnost a všeobecná ustanovení.

2.1.2 Sekundární právo EU

Tím, jak se postupně rozšiřovala právní úprava zákazu diskriminace v primárním právu, rozšiřovala se i možnost upravovat tuto problematiku na úrovni práva sekundárního a postupně docházelo ke kvantitativnímu nárůstu právních předpisů, především směrnic, regulujících tuto oblast. Úkolem sekundárního práva je podrobněji upravit a provést hodnoty stanovené primárním právem v konkrétní oblasti Evropské unie, stanovených v primárním právu. V případě antidiskriminačního práva jsou to hodnoty uváděné zejména v čl. 2 a 3 SEU.³²

²⁹ FRANCOVÁ, Jana, ed. *Lisabonská smlouva: konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie*. 2., přeprac. a dopl. vyd. [Praha]: Úřad vlády České republiky, Odbor informování o evropských záležitostech, 2009. 486 s. ISBN 978-80-7440-017-9.

³⁰ Čl. 6 o Evropské unii v konsolidovaném znění Lisabonské smlouvy

³¹ GERLOCH, Aleš a kol. *Ochrana základních práv a svobod v proměně práva na počátku 21. století v českém, evropském a mezinárodním kontextu*. Praha: Auditorium, 2011. 536 s. ISBN 978-80-87284-23-0.

³² Článek 2 Smlouvy o Evropské unii: „Unie je založena na hodnotách úcty k lidské důstojnosti, svobody, demokracie, rovnosti, právního státu a dodržování lidských práv, včetně práv příslušníků menšin. Tyto hodnoty jsou společné členským státům ve společnosti vyznačující se pluralismem, nepřipustností diskriminace, tolerancí, spravedlností, solidaritou a rovností žen a mužů.“ Článek 3 Smlouvy o Evropské unii: „Unie ...bojuje proti sociálnímu vyloučení a diskriminaci, podporuje sociální spravedlnost a ochranu, rovnost žen a mužů, mezigenerační solidaritu a ochranu práv dítěte.“

Právní akty sekundárního práva EU jsou upraveny v čl. 288 SFEU, který stanoví, že pro výkon pravomocí Unie přijímají orgány nařízení, směrnice, rozhodnutí, doporučení a stanoviska.³³ Směrnice pak definuje jako předpis „závazný pro každý stát, kterému je určena, pokud jde o výsledek, jehož má být dosaženo, přičemž volba formy a prostředků se ponechává vnitrostátním orgánům.“³⁴

Nepovažuji za nezbytné se pro dosažení této práce dopodrobna zabývat každou jednotlivou směrnicí, přijatou v oblasti antidiskriminačního práva. Spíše bych ráda poukázala na rozšiřující se tendenci oblastí, které směrnice upravují. Dále proto uvádím výčet relevantních směrnic:

- Směrnice Rady č. 75/117/ EHS ze dne 10.2.1975 o sblížení právních předpisů členských států týkajících se provedení zásady stejné odměny za práci pro muže a ženy. Ta přímo navazovala na čl. 141 Smlouvy o evropském společenství a konkretizovala jej. Směrnice Rady č. 76/207/EHS ze dne 9.2.1976, upravuje princip rovného zacházení mezi muži a ženami a do třetice směrnice Rady 86/378/EHS ze dne 24. července 1986, kterou se zavádí zásada rovného zacházení pro muže a ženy v systémech sociálního zabezpečení pracovníků. Spolu tyto směrnice si kladly za cíl zefektivnit pracovní trh a umožnění volného pohybu. Protože v uvedených směrnicích byly prováděny další změny v už tak několikrát měněných směrnicích, v zájmu srozumitelnosti byly uvedené směrnice přepracovány do jednoho dokumentu sloučením předpisů týkající se této oblasti s novými prvky vzniklými v judikatuře Soudního dvora EU, kterým je směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 2006/54/ ze dne 5. července 2006 o zavedení zásady rovných příležitostí a rovného zacházení pro muže a ženy v oblasti zaměstnání a povolání.
- Směrnice Rady č. 2000/43/ES ze dne 29.6.2000, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ. V úvodních ustanoveních se otevřeně hlásí k bližšímu. Tato směrnice byla přijata za účelem dosažení „vysoké úrovně zaměstnanosti a sociální ochrany, zvyšování životní

³³ Čl. 288 Smlouvy o fungování Evropské unie

³⁴ Čl. 288 Smlouvy o fungování Evropské unie

úrovně a kvality života, hospodářské a sociální soudržnosti a solidarity“³⁵ Tato směrnice je první, která upravuje vztahy neomezující se jen na sféru zaměstnání a povolání, ale neupravuje zákaz diskriminace na základě pohlaví.

- Směrnice Rady č. 2000/78/ES ze dne 27.11.2000, kterou se stanoví obecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání, přezdívaná „zaměstnanecká. Ve svém úvodu³⁶ odkazuje na zdroje inspirace při vytváření této směrnice. Za cíl si klade stanovení obecného rámce „pro boj s diskriminací na základě náboženského vyznání či víry, zdravotního postižení, věku nebo sexuální orientace v zaměstnání a povolání, s cílem zavést v členských státech zásadu rovného zacházení.“³⁷

2.2 Rada Evropy

Rada Evropy byla založena jako mezivládní organizace tzv. Londýnskou smlouvou dne 5. května roku 1949 deseti zakládajícími státy, mezi nimiž byly i všechny státy, které stály u vzniku Evropských společenství. „Rada Evropy vznikla především díky Winstonu Churchillovi (premiér Spojeného království mezi lety 1940 a 1945), který už v listopadu 1946 během proslovu na Zurišské univerzitě volal po něčem „podobném Spojeným státům americkým“ a po vytvoření Rady Evropy.“³⁸ Cíle této organizace byly především „dosažení větší jednoty mezi jejími členy, a že jedním ze způsobů, jak se má tento cíl uskutečňovat, je ochrana a další rozvoj lidských práv a základních svobod.“³⁹

Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Nejznámější smlouvou Rady Evropy, a pro problematiku antidiskriminačního práva pravděpodobně stěžejní, je Evropská úmluva o ochraně

³⁵ FOREJTOVÁ, Monika. *Judikatura soudů Evropské unie a Rady Evropy ve věcech zákazu diskriminace*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. 92 s. ISBN 978-80-7380-475-6.

³⁶ Odst. 4 úvodních ustanovení směrnice Rady č. 2000/78/ES ze dne 27.11.2000: „Právo všech osob na rovnost před zákonem a ochrana před diskriminací představují všeobecné právo uznané Všeobecnou deklarací lidských práv, Úmluvou OSN o odstranění všech forem diskriminace žen, pakty OSN o občanských a politických právech a o hospodářských, sociálních a kulturních právech a Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod, jejímiž signatáři jsou všechny členské státy. Úmluva č. 111 Mezinárodní organizace práce (MOP) zakazuje diskriminaci v oblasti zaměstnání a povolání.“

³⁷ Čl. 1 směrnice Rady č. 2000/78/ES ze dne 27.11.2000

³⁸ Rada Evropy: Vznik Rady Evropy a její historie. [online]. 2013 [1. 3. 2019] Dostupné z: <http://www.radaevropy.cz/historie-vznik-rady-evropy.html>

³⁹ Rada Evropy, Evropský soud pro lidská práva: Evropská úmluva o ochraně lidských práv. [online]. 2013 [2. 3. 2019] Dostupné z: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_CES.pdf

lidských práv a základních svobod (dále též „EÚLP“, nebo „Úmluva“), která byla ratifikována členskými státy v již v roce 1950. Sama EÚLP ve své preambuli zmiňuje Všeobecnou deklaraci lidských práv Valného shromáždění OSN z roku 1948, která představovala přinejmenším inspiraci k vytvoření Úmluvy. Vzhledem k faktu, že po dlouhou dobu v Evropské unii absentoval celistvý katalog lidských práv, měla na tomto poli významnou roli právě Úmluva. Platí, že každý stát, který se chce stát členem Rady Evropy, musí též přistoupit k EÚLP.

EÚLP byla postupně měněna a doplňována tzv. protokoly. Posledním přijatým protokolem k dnešnímu dni je 16. protokol.

V oblasti antidiskriminačního práva je stěžejním článkem čl. 14 Úmluvy nesoucí název „Zákaz diskriminace“. Ten stanovuje, že: *„Užívání práv a svobod přiznaných touto Úmluvou musí být zajištěno bez diskriminace založené na jakémkoli důvodu, jako je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnostní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní menšině, majetek, rod nebo jiné postavení.“*⁴⁰ Z formulace „užívání práv a svobod přiznaných touto Úmluvou...“ je patrné, že má zmiňovaný článek tzv. akcesorickou povahu, tzn. že tento článek nelze vnímat jako samostatný. Je třeba jej namítat vždy ve spojení s porušením jiného práva či svobody zaručenými touto Úmluvou.

Dalším významným je Protokol č. 12 k Úmluvě, který ve své preambuli prohlašuje, že členské státy jsou si vědomy rovnosti všech lidí před zákonem a jejich práva na rovnou ochranu zákona. Tyto státy se dále zavázaly k podniknutí opatření vedoucích k naplnění této rovnosti. Čl. 1 tohoto Protokolu nese označení „Všeobecný zákaz diskriminace“ a vyjadřuje princip nediskriminace při užívání práv přiznaných zákonem. Tímto došlo k rozšíření „věcného rámce zákazu diskriminace zakotvený v čl. 14 EÚLP.“⁴¹

Kontrolním orgánem v oblasti dodržování závazků plynoucích z Úmluvy je Evropský soud pro lidská práva, založený roku 1959, se sídlem v Paláci lidských práv Štrasburku. O vlivu tohoto soudního orgánu bude blíže pojednáno v následující kapitole.

⁴⁰ Čl. 14 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, dostupný

⁴¹ FOREJTOVÁ, Monika. *Judikatura soudů Evropské unie a Rady Evropy ve věcech zákazu diskriminace*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. 16 s. ISBN 978-80-7380-475-6.

Evropská sociální charta

Evropská sociální charta (dále jen „Charta“), přijata roku 1961 v Turíně, představuje další pilíř systému mající za cíl ochranu lidských práv v členských zemích Rady Evropy. Má veliký význam v rozvoji sociální politiky a utváření standardů práv v této oblasti.

Pro Českou republiku je závazná od 3. prosince roku 1999.

2.3 Antidiskriminační právo v České republice

České antidiskriminační právo je velice silně ovlivněno především právními předpisy Evropské unie, resp. závazky, které pro Českou republiku z unijního práva vyplývají. Nikoli však pouze jimi. Jak vyplývá například z důvodové zprávy k Listině je patrné, že je ovlivněna Evropskou úmluvou o lidských právech a základních svobodách a stejně tak zásada rovnosti je formulována v souladu s Úmluvou.

Česká republika se ve snaze přiblížit unijnímu právu vydala zprvu cestou novelizací již stávajících předpisů, a to ještě před vstupem do Evropské unie. Jak ale narůstal počet přijatých směrnic, bylo zřejmé, že takový postup je dále neudržitelný. V tomto období tak bylo rozhodnuto o přijetí zákona, který by vyhovoval požadavkům na sjednocení značně roztráštěné úpravy v oblasti antidiskriminačního práva.

Mnohá ustanovení zvláštních zákonů tak reflektují požadavek Evropské unie. Není náhodou, že těmi zákony jsou např. zákon č. 435/2004 Sb., zákon o zaměstnanosti, zákon č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů a v neposlední řadě pochopitelně též zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, který dle vyjádření § 1 písm. c) „zapracovává příslušné předpisy Evropské unie.“⁴² V poznámce k tomuto ustanovení nacházíme výčet konkrétních předpisů, resp. směrnic, a dlužno též podotknout, že se jedná o značně rozsáhlý seznam. Mimo jiné došlo k začlenění § 16 a § 17 do hlavy IV do zákoníku práce., označený jako „rovné zacházení a zákaz diskriminace“.⁴³ Na obdobné použití § 16

⁴² § 1 písm. c) zák. č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů

⁴³ § 16(1) Zaměstnavatelé jsou povinni zajišťovat rovné zacházení se všemi zaměstnanci, pokud jde o jejich pracovní podmínky, odměňování za práci a o poskytování jiných peněžitých plnění a plnění peněžité hodnoty, o odbornou přípravu a o příležitost dosáhnout funkčního nebo jiného postupu v zaměstnání.(2) V pracovněprávních vztazích je zakázána jakákoliv diskriminace,

a § 17 zákoníku práce odkazuje § 98 zákona č. 234/2014 Sb., o státní službě. Antidiskriminační právo v pracovně-právních vztazích totiž představuje oblast, ve které k diskriminačním jednáním dochází nejvíce a je tedy žádoucí jejich úprava.

Na základě směrnice⁴⁴ byl do zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád implementován § 133a týkající se tzv. obráceného důkazního břemene právě v diskriminačních sporech, spočívající v přechodu povinnosti prokázat, že nedošlo k porušení zásady rovného zacházení na žalovaného, jsou-li žalobcem uváděny skutečnosti nasvědčující, že došlo k porušení této zásady. Tento přechod je však omezen na pracovně právní spory, a to na základě přímé či nepřímé diskriminace na základě pohlaví, rasového nebo etnického původu, náboženství, víry, světového názoru, zdravotního postižení, věku nebo sexuální orientace. Ve sporech týkající se poskytování zdravotní péče a sociální péče, v přístupu ke vzdělání, k veřejným zakázkám, bydlení a členství ve spolcích a jiných zájmových sdružení, lze aplikovat přechod důkazního břemene jen v případě, je-li tvrzená diskriminace na základě rasového či etnického původu. Tento institut tak představuje jeden z prostředků ochrany před diskriminací.

Antidiskriminační zákon

Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů, označovaný též jako antidiskriminační zákon, byl přijat v roce 2009 po poměrně dlouhé cestě plné odmítání.

zejména diskriminace z důvodu pohlaví, sexuální orientace, rasového nebo etnického původu, národnosti, státního občanství, sociálního původu, rodu, jazyka, zdravotního stavu, věku, náboženství či víry, majetku, manželského a rodinného stavu a vztahu nebo povinností k rodině, politického nebo jiného smýšlení, členství a činnosti v politických stranách nebo politických hnutích, v odborových organizacích nebo organizacích zaměstnavatelů; diskriminace z důvodu těhotenství, mateřství, otcovství nebo pohlavní identifikace se považuje za diskriminaci z důvodu pohlaví.

⁴⁴ Směrnice Rady 2000/43/ES ze dne 29. června 2000, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ. Směrnice Rady 2000/78/ES ze dne 27. listopadu 2000, kterou se stanoví obecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání. Směrnice Rady 2004/113/ES ze dne 13. prosince 2004, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s muži a ženami v přístupu ke zboží a službám a jejich poskytování. Směrnice Rady 97/80/ES ze dne 15. prosince 1997 o důkazním břemenu v případech diskriminace na základě pohlaví.

Směrnice Rady 2000/43/ES ze dne 29. června 2000, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ.

Směrnice Rady 2004/113/ES ze dne 13. prosince 2004, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s muži a ženami v přístupu ke zboží a službám a jejich poskytování.

Jak bylo uvedeno výše, výsledkem transponování směrnic do českého právního řadu vedlo k velice roztříštěné úpravě, což sebou pochopitelně přinášelo nežádoucí nejednotnost. Kromě tohoto bylo důvodem přijetí jediného zákona též skutečnost, že směrnice EU začaly být natolik konkrétní, že členské státy tak prakticky neměly jinou možnost co do volby forem a prostředků.⁴⁵

Není proto náhodou, že o přijetí antidiskriminačního zákona se začalo hovořit v roce 2000, když si uvědomíme, že to byl rok přijetí významných směrnic Rady č. 2000/43/ES a č. 2000/78/ES. Pod tlakem závazků plynoucí pro Českou republiku z unijního práva tak začaly práce na vypracování nového, jednotného zákona. Jeho první návrh zamítl v roce 2006 Senát a Poslanecké sněmovně se nepodařilo najít většinu k přehlasování Senátu.⁴⁶

Druhý návrh byl oběma komorami přijat v roce 2008, avšak tento narazil na rozhodnutí prezidenta republiky Klause využít své pravomoci svěřené mu čl. 50 Ústavy ČR „vetovat“ jemu předložený návrh s poměrně striktním vyjádřením, že: *„Zákon považuji za zbytečný, kontraproduktivní a nekvalitní a jeho dopady za velmi problematické. Zákon neobsahuje nic, co by bylo pro české právo zásadně nové. Většinu věcí, které jsou v zákoně uvedeny, již obsahují stávající právní normy (od Ústavy České republiky či Listiny základních práv a svobod až po konkrétní zákony a speciální předpisy).... Není žádným tajemstvím ani ospravedlněním, že tento zákon byl navržen a schválen jako povinná implementace směrnice Komise ES. Jako argument podle mého názoru tato skutečnost není na místě... Česká republika nikoho nediskriminuje, a proto není nijak překvapující, že o tom tento zákon není. Zákon nicméně dává občanům nárok na rovné zacházení v soukromoprávních vztazích, což je z definice nemožné. Podstatným způsobem zasahuje do oblasti, které byly po staletí v Evropě formovány zvykovými principy a etickými zásadami. Touto právní normou se náš stát snaží "uzákonit dobré chování" a říká nám, že k dobrému chování nás primárně musí vést zákon, a nikoli výchova v rodině, obecně přijímané a nepsané vzorce chování obvyklé v naší společnosti, přirozené vzory, zvyklosti, apod. Je to*

⁴⁵ BOBEK, Michal, ed., BOUČKOVÁ, Pavla, ed. a KÜHN, Zdeněk, ed. *Rovnost a diskriminace*. 1. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2007. xlviii, 129 s. Beckova edice ABC. ISBN 978-80-7179-584-1.

⁴⁶ KLÍMA, Karel a kol. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 2 sv., 954 s. ISBN 978-80-7380-140-3.

*další z pokusů regulovat lidský život právem.*⁴⁷ V podobném duchu se konečně vyjádřil i Senát ve svém doprovodném usnesení. Ten vnímá antidiskriminační zákon za nástroj promítnutí požadavků unijního práva, avšak neztotožňuje se způsobem, jakým zasahuje do přirozeného vývoje společnosti, nebere v úvahu kulturní odlišnosti a ve výsledku povyšuje princip rovnosti nad princip svobody volby.⁴⁸ Antidiskriminační zákon byl nakonec přijat Poslaneckou sněmovnou v červnu roku 2009, s účinností od 1. prosince téhož roku. Na uvedeném, několik let trvajícím legislativním procesu je patrná určitá neochota k přijetí tohoto zákona obecně. Jako hlavním důvodem se jeví hrozba sankcí ze strany Evropské unie v případě nedodržení závazků, což potvrzuje i Mgr. Anna Šabatová: *„Diskuse o jeho přijetí [antidiskriminačního zákona] byla velmi emotivní, a to zřejmě proto, že nevzešel ze zdejšího dlouhodobého společenského dialogu, ale vznikl pod „tlakem“ Evropské unie.*⁴⁹

Tento zákon představuje vůbec první komplexní úpravu této problematiky v České republice. Zavádí pojmový aparát definující např. přímou a nepřímou diskriminaci, obtěžování, pronásledování a pokyn a navádění k diskriminaci.⁵⁰

Veřejný ochránce práv

Veřejný ochránce práv, též označovaný jako ombudsman, byl zřízen s účinností od 28. února 2000 zákonem č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv. Do českého právního řádu tak byl zaveden zcela nový a svými pravomocemi značně neobvyklý institut. *„Veřejný ochránce práv působí k ochraně osob před jednáním úřadů a dalších institucí uvedených v tomto zákoně, pokud je v rozporu s právem, neodpovídá principům demokratického právního státu a dobré správy, jakož i před jejich nečinností, a tím přispívá k ochraně základních práv a svobod.*⁵¹

⁴⁷ Václav Klaus: Dokument: Klaus vysvětluje veto antidiskriminačního zákona. [online]. 2008 [4. 3. 2019] Dostupné z: <https://domaci.ihned.cz/c1-24772510-dokument-klaus-vysvetluje-veto-antidiskriminacniho-zakona>

⁴⁸ Usnesení č. 377 (6. Funkční období) Senátu Parlamentu České republiky přijaté na 13. Schůzi dne 23.4.2008 v souvislosti s projednáváním návrhu zákona o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon) /senátní tisk č. 225/

⁴⁹ KVASNICOVÁ, Jana a kol. *Antidiskriminační zákon: komentář*. Vydání první. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře Wolters Kluwer: předmuva XXII s... ISBN 978-80-7478-879-6.

⁵⁰ § 2 zákona č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon)

⁵¹ Kancelář veřejného ochránce práv: Český veřejný ochránce práv.

Silným argumentem pro zřízení ombudsmana bylo též „*stanovisko Výboru ministrů členských států Rady Evropy, který v Doporučení R/85/13 o instituci ombudsmana, a přiměřeně také v Doporučení R/97/14 o ustavení celostátních institucí pro lidská práva, vyzývá, aby členské státy zvážily zřízení ombudsmana nebo institucí ombudsmanského typu zejména tam, kde došlo k prudkým společenským a politickým změnám, transformaci ekonomiky nebo násilným událostem válečného typu, a tím k ohrožení lidských, hospodářských sociálních a kulturních práv.*“⁵²

Jednou z klíčových oblastí spadající do působnosti veřejného ochránce práv je boj proti diskriminaci. § 21b zákona o veřejném ochránci práv stanovuje, že: „*Ochránce přispívá k prosazování práva na rovné zacházení se všemi osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ, národnost, pohlaví, sexuální orientaci, věk, zdravotní postižení, náboženské vyznání, víru nebo světový názor a za tím účelem poskytuje metodickou pomoc obětem diskriminace při podávání návrhů na zahájení řízení z důvodů diskriminace, provádí výzkum, zveřejňuje zprávy a vydává doporučení k otázkám souvisejícím s diskriminací [a] zajišťuje výměnu dostupných informací s příslušnými evropskými subjekty.*“⁵³ Kromě těchto možností, především informačního, doporučujícího, výzkumného a analytického charakteru, jsou pravomoci veřejného práv poměrně značně limitovány.

2.4 Shrnutí

V této kapitole jsem se pokusila nastínit alespoň rámcově vývoj antidiskriminačního práva nejen v Evropské unii, ale též v rámci systému Rady Evropy a situaci v České republice. Jak vidno, z původně hospodářského společenství, v případě Evropské unie, se vyvinula organizace ambiciózně si stanovující za jeden ze svých cílů právě i ochranu lidských práv, rovnost a zákaz diskriminace nevyjímaje. Tento posun je v kontextu vývoje asi vcelku logický a do značné míry odpovídající.

Co se České republiky týká, oblast antidiskriminačního práva zde není zrovna tradiční, naopak je poměrně nová a doposud nepříliš prozkoumaná. Zůstává otázkou, jaká by byla podoba právní úpravy této problematiky, pokud by neexistovala povinnost, a v případě nedodržení této povinnosti s tím spojené

⁵² Kancelář veřejného ochránce práv: Český veřejný ochránce práv. [online] [6.3.2019]

⁵³ § 21b zákona č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv

případné uložení sankce, pokud by tedy vůbec nějaká úprava přijata byla, o zvláštním zákoně nemluvě. Přesto je nepochybné, že přijetí antidiskriminačního práva významně ovlivnilo právní situaci v ČR.

3. Vliv soudní judikatury

Stejně, jako se vyvíjela právní úprava zákazu diskriminace, vyvíjely se i rozhodovací tendence soudů. V rámci rozhodovací praxe soudů se vyvinuly různé koncepce, které jsou dnes vnímány jako neodmyslitelné v antidiskriminačních sporech. Příkladem takového vývoje může být např. vytvoření koncepce nepřímé diskriminace, kterou jsem se zabývala výše v mé práci. V této kapitole bych ráda uvedla některé, které se postupně vyvinuly a v současné době už představují poměrně zaběhnuté instituty napomáhající k efektivnějšímu řešení případů.

3.1 Obrácené důkazní břemeno

V diskriminačních sporech je pro žalobce někdy, ne-li převážně, poměrně složité dokázat, že k porušení zákazu diskriminace došlo. Toto je dáno jednak skutečností, že žalobce k některým informacím, ale z logiky věci i třeba pohnutkám a důvodům osoby, která se měla diskriminačního jednání dopustit, nemá přístup, dále pak také proto, že v těchto sporech často žalobce a žalovaný jsou v takovém vztahu, kdy důkazní prostředky jsou spíše na straně žalovaného. Typicky se bude jednat o spory pracovně právní.

Aby tedy mohly být tyto spory řešeny efektivně, bylo nutné přijmout taková opatření, která by pomohla vyrovnat fakticky nerovné možnosti v otázce dokazování. Historie vzniku přesunu důkazního břemene nacházíme v judikatuře Nejvyššího soudu USA, konkrétně třeba v případě *Green vs. McDonell* Douglas ze 70. let. Soud uvedl, že ze strany žalobce, tedy strany diskriminované, postačí prokázání tzv. diskriminace na první pohled (*prima facie*), tedy aby prokázal, že existují skutečnosti, ze kterých lze dovodit, že k diskriminačnímu jednání došlo.

Tento princip převzaly i evropské soudy a také unijní právo. „*Evropská unie pracuje s principem, podle kterého se důkazní břemeno přesouvá pouze, co se týče skutečností, k nimž nemůže mít žalobce rozumný přístup ani jimi nemůže rozumně disponovat.*“⁵⁴ Postupně se princip přechodu důkazního břemene objevil i ve směrnících EU. Směrnice Rady 97/80/ES platná do roku 2009 zakotvovalo úpravu důkazního břemene v antidiskriminačních sporech na základě pohlaví. Dalšími jsou třeba směrnice Rady č. 2000/43/ES a směrnice Rady č. 2000/78/ES

⁵⁴ FOREJTOVÁ, Monika. *Judikatura soudů Evropské unie a Rady Evropy ve věcech zákazu diskriminace*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. 109 s. ISBN 978-80-7380-475-6.

stanovující, že „členské státy přijmou v souladu se svými vnitrostátními soudními systémy nezbytná opatření, aby pokud se určitá osoba cítí poškozena nedodržením zásady rovného zacházení a předloží soudu nebo jinému příslušnému orgánu skutečnosti nasvědčující tomu, že došlo k přímé nebo nepřímé diskriminaci, příslušelo žalovanému prokázat, že nedošlo k porušení zásady rovného zacházení.“⁵⁵

3.2 Statistické údaje jako důkaz

Jako jeden z důkazů, které mohou posloužit k prokázání diskriminace, se nabízí i použití statistických dat. „Statistika je leckdy jediným účinným prostředkem, neboť dokáže odhalit rozdílný dopad zjevně neutrálního opatření na různé segmenty společnosti. Soudy samozřejmě musejí posuzovat věrohodnost, vypovídací hodnotu a relevanci statistik v konkrétním případě, který jim byl předložen, a tyto statistiky musejí mít konkrétní souvislost se stěžovatelskými tvrzeními.“⁵⁶ Statistiky pro prokázání diskriminace předloženy být nemusí, ale stěžovatelé tuto možnost mají.

Otázka přijatelnosti tohoto důkazu se vyvíjela v judikatuře ESLP postupně. Zprvu ESLP zaujímal ke statistickým údajům postoj, že použití pouze statistických dat nemůže samo o sobě postačovat k odhalení diskriminační praxe. Tento přístup ESLP aplikoval např. v rozsudku Hugh Jordan proti Spojenému království: „With respect to Article 14 of the Convention, the Court holds that the statistics showing a disproportionate level of killings and prosecutions among Catholics are insufficient on their own to disclose a discriminatory practice.“⁵⁷ V případech Hoogendijk proti Nizozemí a Zarb Adami proti Maltě⁵⁸, kdy byly stěžovateli předloženy statistické údaje, ESLP přiznal význam

⁵⁵ Čl. 8 směrnice Rady 2000/43/ES a čl. 10 směrnice Rady č. 2000/78/ES, které jsou totožné

⁵⁶ § 164. rozsudku Velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ve věci D.H. a ostatní proti České republice ze dne 13. Listopadu 2007, stížnost č. 57325/00

⁵⁷ § 154 rozsudku Evropského soudu pro lidská práva senátu třetí sekce ve věci č. 24746/94 Hugh Jordan v. The United Kingdom ze dne 4.5.2001, dostupný na stránce: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22%22CASE%20OF%20HUGH%20JORDAN%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM%22%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-59450%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22%22CASE%20OF%20HUGH%20JORDAN%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM%22%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-59450%22]})

⁵⁸ § 76 rozsudku Evropského soudního dvora ve věci Zarb Adami proti Maltě ze dne 20. června 2006, stížnost č.17209/02: „The Court has held in previous cases that statistics are not in themselves sufficient to disclose a practice which could be classified as discriminatory (see Hugh Jordan v. the United Kingdom, no. 24746/94, § 154, 4 May 2001). At the same time, the Court considers that a discrimination potentially contrary to the Convention may result not only from a legislative measure (see, in the ambit of social duties, Karlheinz Schmidt, cited above, §§ 24-29), but also from a de facto situation.“

statistických údajů. Statistiky nakonec hrály podstatnou roli v případě D.H. a ostatní proti České republice, ačkoli nebyly stěžovateli předkládány oficiální statistiky, ale „pouze“ dotazníková šetření ředitelů zvláštních škol v dotčeném kraji. ESLP uznal, že pro posouzení dopadu sporné praxe či opatření statistické údaje mohou posloužit a jsou dostačující coby důkaz prima facie, toliko ovšem pouze za předpokladu, že jsou informace ze statistik spolehlivé a významné pro případ. Právě otázku významnosti vyzdvihl ESLP i v případě Oršus proti Chorvatsku.⁵⁹

3.3 Akcesorická povaha práva nebýt diskriminován

Jak vyplývá z judikatury Ústavního soudu ČR, úvodní články Listiny mají tzv. akcesorický charakter. Příkladem může být usnesení Ústavního soudu ČR I. ÚS 305/2000, který uvádí: *„Porušení zmíněných (úvodních) ustanovení Listiny základních práv a svobod proto samostatně zpravidla napadat nelze, resp. nejsou sama o sobě bezprostředně aplikovatelná, vždy je nutno také uvést konkrétní, především hmotné, základní právo nebo svobodu a tomu odpovídající ustanovení Listiny, event. mezinárodního dokumentu, jež mělo být porušeno.“*⁶⁰ V minulosti se nejednou ukázalo, že koncepce, která byla dlouhodobě přijata za jedinou možnou, se nakonec ukázala pouze jako jedna z možností, které se jako vhodné, či možné nabízejí.

Konceptu akcesorického pojetí se povětšinou drží i ESLP, pokud jde o čl. 14 Úmluvy. Už v roce 1968 v „Belgickém jazykovém případě“, ve kterém stěžovatelé tvrdili, že některé právní předpisy upravující vyučovací jazyky ve školách jsou v rozporu s Úmluvou, ESLP poprvé připustil, že může dojít k porušení čl. 14 Úmluvy i přesto, že k porušení jiného ustanovené Úmluvy nedošlo. Ukáže-li se v řízení, že případné neporušení namítaného jiného ustanovení, nemá vliv na další zkoumání porušení čl. 14 Úmluvy.⁶¹ Je však třeba rozlišovat samostatnost a autonomnost tohoto článku. Samostatností se má na mysli, že při namítání čl. 14 Úmluvy je též nutné, a to bez výjimky, namítat též porušení jiného práva či svobody garantovaného Úmluvou. Autonomie tohoto článku spočívá možnost konstatovat, že k porušení zákazu diskriminaci došlo,

⁵⁹Soudní rozhodnutí „Diskriminace“ ze dne 5.3. 2013 dostupný na: <https://www.epravo.cz/top/soudni-rozhodnuti/diskriminace-89703.html>

⁶⁰ Usnesení Ústavního soudu ČR I. ÚS 305/2000 ze dne 24.10.2000

⁶¹ BOBEK, Michal, ed., BOUČKOVÁ, Pavla, ed. a KÚHN, Zdeněk, ed. *Rovnost a diskriminace*. 1. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2007. xlviii, 162 s. Beckova edice ABC. ISBN 978-80-7179-584-1.

avšak bez nutnosti porušení jiného práva či svobody. Článek 14 Úmluvy se stává aplikovatelný však pouze za předpokladu, že skutkový stav lze podřadit pod normativní ustanovení Úmluvy nebo jejích protokolů. Postupně tak dochází k rozšiřování působnosti a aplikovatelnosti čl. 14 Úmluvy. Nad to ještě Čl. 2 Protokolu č. 12 k Úmluvě rozšiřuje možnost aplikovatelnosti „*na používání kteréhokoli práva stanoveného zákonem.*“⁶²

⁶² FOREJTOVÁ, Monika. *Judikatura soudů Evropské unie a Rady Evropy ve věcech zákazu diskriminace*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. 21 s. ISBN 978-80-7380-475-6.

4. Vybraná judikatura

4.1 Pretty proti Velké Británii

Tento případ je výjimečný svým prvenstvím, neboť dokud se paní Pretty neobrátila na ESLP, neměl soud možnost se vyjádřit k otázce eutanazie.⁶³

Popis skutkového stavu

Stěžovatelkou byla Diane Pretty, které byla diagnostikována amyotrofií laterální skleróza, jež měla za následek postupné ochabování svalů a s tím spojenou slabost horních a dolních končetin a svalů zajišťujících kontrolu dýchání. Vzhledem k neexistující léčbě této nemoci, jde o smrtelnou nemoc. Ke smrti vede nedostatečná možnost dýchání a neschopnost svalů kontrolovat polykání. Nemoc se tak vyznačuje fyzickými symptomy a obtížemi, duševní schopnosti však zůstávají zcela zachovány. V případě stěžovatelky nemoc postoupila do takového stadia, kdy fakticky nebyla schopna ovládat své tělo od krku dolů. Toto sebou přineslo i zhoršující se schopnost srozumitelně mluvit. Výživu byla schopna přijímat pouze hadičkou.

Vzhledem ke zhoršujícímu se zdravotnímu stavu a nemožnosti tento stav zvrátit, bylo přáním stěžovatelky ukončit svůj život. Fyzicky však nebyla schopna sebevraždu spáchat. Jediným východiskem tak byla pomoc druhé osoby, v jejím případě manžela. Pokud by však manžel nemocné spáchal, co si stěžovatelka přála, byl by manžel trestně stíhán, neboť dle zákona o sebevraždě je takové jednání trestným činem. To však, pochopitelně, nebylo v zájmu ani jednoho ze zúčastněných. Paní Pretty proto požadovala ujištění, že k trestnímu postihu nedojde. V tomto ohledu jí Úřad pro veřejné trestní stíhání nevyhověl. V reakci na zamítavé vyjádření se stěžovatelka obrátila na příslušný britský soud, který však, stejně jako úřad, zamítl její žádost s odůvodněním, že soud nemá pravomoc udělit takovou záruku a současně odmítl tvrzení stěžovatelky, že by zákon o sebevraždě byl v rozporu s Úmluvou. Následně se paní Pretty odvolala ke Sněmovně lordů, nejvyšší britské soudní instanci, kterou však byla v listopadu roku 2011 opětovně její žádost o asistovanou sebevraždu zamítnuta. Poslední možností tak bylo podání stížnosti k ESLP, kterou paní Pretty podala v roce 2002, a ve které namítala porušení práv garantovaných v člancích 2., 3., 8., 9. a 14 Úmluvy.

⁶³ HUBÁLKOVÁ, Eva. Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika: judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva. Praha: Linde, 2003, s. 93.

Jednak v odmítnutí úřadu poskytnout záruku o nestíhání manžela stěžovatelky a dále v zákazu asistované sebevraždy vnitrostátním právem.⁶⁴ Stěžovatelka argumentovala ve své stížnosti, že dle čl. 2 Úmluvy je život každého chráněn před zásahy státu, jinými jednotlivci, ale nikoli před sebou samým, z čehož vyvozuje právo každého na rozhodnutí o své smrti. Z těchto důvodů má stěžovatelka za to, že protipólem práva na život je právo zemřít. K čl. 3 stěžovatelka uvádí, že je z důvodu své nemoci vystavena utrpení, což považuje za nelidské a ponižující zacházení.

Posouzení ESLP

K namítanému porušení čl. 2 Úmluvy soud konstatuje, že základní právo na život v sobě nezahrnuje právo na sebeusmrcení, ani právo jedince rozhodovat, zda chce či nechce žít a tím spíše nelze dovodit možnost usmrcení provedeného druhou osobou. Porušení nebylo shledáno ani v případě čl. 3, stanovující, že „*nikdo nesmí být mučen nebo podroben nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestu.*“⁶⁵ K tomu soud uvádí, že tento článek se nejčastěji uplatňuje v případech, kdy ze strany veřejných orgánů nebo příslušníků ozbrojených sil státu dochází k zakázaným formám zacházení, z čehož soud dovodil, že takovému zacházení, které by bylo založené na lidské činnosti, stěžovatelka vystavena nebyla. Stěžovatelka neuspěla ani s argumentací, že dle čl. 8 Úmluvy je člověku dána možnost zvolit si zda chce zemřít z vlastní vůle, jakým způsobem a kdy, a to v rámci práva ne respektování soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence. ESLP zdůraznil, že „...je zasahování do výkonu práva chráněného článkem 8 slučitelné jen v tom případě, že je to v souladu se zákonem...“ ESLP nechává jistou volnost pro uvážení vnitrostátním orgánům, jelikož státy mají právo regulovat činnosti škodlivé pro život a bezpečnost osob.“⁶⁶ Rozhodnutí Úřadu pro veřejné trestní stíhání tak dle Soudu není nepřiměřené, k porušení čl. 8 tedy nedošlo. Dle Soudu má na základě čl. 9 stěžovatelka právo na víru v asistovanou sebevraždu, kterou též může svobodně

⁶⁴ MATOCHOVÁ, Soňa. *Otázka eutanázie z pohledu judikatury Evropského soudu pro lidská práva. Zdravotnické právo v praxi*, 2006, Roč. 4, č. 2, s. 25.

⁶⁵ Čl. 3 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod

⁶⁶ TOLAROVÁ, Tereza. *Problematika euthanasie z pohledu Evropského soudu pro lidská práva*. Plzeň, 2017. Bakalářská práce (Bc.). Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta právnická. Vedoucí práce Zuzana Vostrá.

mít a projevovat, avšak bez dovození možnosti požadavku trestně nestíhat jejího manžela. A konečně k čl. 14 bylo stěžovatelkou tvrzeno porušení zásady nediskriminace, kterou spatřuje v nemožnosti uplatnění svých práv, konkrétně možnost přijmout pomost při sebevraždě, nedovoluje-jí její zdravotní stav spáchat sebevraždu vlastní rukou. Toto demonstruje na možnosti zdravých osob svévolně spáchat sebevraždu, neboť takové jednání jim vnitrostátní právo nezakazuje. ESLP se s touto námitkou vypořádal tvrzením, že toto trestní právo nemůže být chápáno ani vykládáno jako diskriminující, a to z důvodu aplikace na všechny stejně.

Otázka eutanazie a asistované sebevraždy jsou velice kontroverzní témata, ve kterých jen těžko budeme hledat shodu mezi odborníky, ale i laiky. ESLP tak stál před významným rozhodnutím, nejen proto, že se jednalo o první případ tohoto druhu, který soud posuzoval, ale též kvůli mínění veřejnosti, ale především kvůli stěžovatelce paní Pretty, pro kterou toto rozhodnutí bylo velice významné.

Patrně nejparadoxnější však na celém případě je fakt, že ve shodném období, kdy paní Pretty neuspěla u ESLP, zemřela ve Velké Británii žena, médií známá jako Miss B., které na rozdíl od paní Pretty soud povolil zemřít tak, jak si sama přála, ačkoli je nepochybné, že ani jedna z žen si takovýto osud nevybrala a nepřála.

4.2 Nikolova proti Bulharsku

Popis skutkového stavu

Mezi léty 1999 a 2000 byly bulharskou společností ČEZ Razpredelenie Bulgaria AD (dále jen „ČEZ“) umístěny elektroměry mimo jiné ve městě Dupnica, konkrétně ve čtvrti nazývané „Gizdova mahala“, která je obydlena z větší části osobami romského původu. Elektroměry byly v této oblasti umístěny do výšky zhruba šesti až sedmi metrů, zatímco v ostatních oblastech jsou elektroměry standardně umísťovány do výšky zhruba jednoho a půl metru.

V dotčené části města podniká paní Anelia Nikolova, která v prosinci roku 2008 podala stížnost ke Komisi pro ochranu před diskriminací (Komisija za zaštita ot diskriminacija, dále jen „KZD“) na postup při umísťování elektroměrů. Důvodem byla nemožnost průběžně kontrolovat spotřebu elektrické energie a tím kontrolovat správnost faktur. Ve své stížnosti uvedla, že touto spornou praxí byla přímo diskriminovaná, což vysvětluje tím, že většina obyvatel v této oblasti je

romského původu. Paní Nikolova shledávala v tomto případě diskriminaci na základě státní příslušnosti. KZD rozhodla, že uváděná praxe představovala v daném případě nepřímou diskriminaci a ztotožnila se i s namítaným diskriminačním důvodem, tedy státní příslušnosti. Následně však bylo toto rozhodnutí zrušeno bulharským Nejvyšším správním soudem, který především vytýkal, že v rozhodnutí není uvedeno a tudíž není jasné, vůči osobám které státní příslušnosti byla paní Nikolova diskriminována. Věc se tak opětovně vrátila ke KZD, která v reakci na stanovisko Nejvyššího správního soudu reagovala vydáním nového rozhodnutí. V tom dospěla k závěru, že společností ČEZ došlo k přímé diskriminaci, tentokrát na základě osobní situace stěžovatelky. Společnost se následně podala proti rozhodnutí KZD k Administrativen sad Sofia-grad (Správní soud v Sofii, dále též „Správní soud“) žalobu. Ten ve svém předkládacím rozsudku vyjádřil, že má za nepochybnou použitelnost unijního práva, konkrétně směrnici 2000/43, tou je stanoven obecný zákaz diskriminace na základě rasy nebo etnického původu, a která je též zakotvena v čl. 21 Listiny EU. Předkládající soud však vyjadřuje pochybnosti o výkladu pojmů přímá a nepřímá diskriminace, etnický původ a srovnatelná situace v kontextu uvedené směrnice. Z tohoto důvodu se Správní soud rozhodl obrátit na Soudní dvůr Evropské unie s předběžnými otázkami za účelem vyjasnění výkladu výše zmíněných pojmů v konkrétní nastalé situaci.

Posouzení Soudním dvorem EU

SDEU byl předkládajícím soudem mimo jiné žádán o výklad směrnice Rady č. 2000/43/ES, konkrétně pojmu „diskriminace na základě etnického původu“, ke kterému uvádí, že danou směrnicí je nutno vykládat ve smyslu, že za okolností daných v původním řízení, se pojem uplatní bez ohledu na etnický původ, je-li tato osoba znevýhodněna či je s ní zacházeno méně příznivě, stejně jako s osobami určitého etnického původu, v tomto případě romského.

Společní ČEZ bylo v původním řízení tvrzeno, že se společnost uchýlila ke sporné praxi především z důvodu časté manipulace s elektroměry, stejně tak jejich poškozování a též nezákonný odběr energie. K tomuto tvrzení se váže desátá otázka Nejvyššího soudu, tedy zda je možné zavedení, resp. používání sporné praxe pokládat za objektivně odůvodněnou ve smyslu směrnice 2000/43. A pokud ano, zda je takový postup přiměřený vzhledem k povinnosti zajistit koncovým

spotřebitelům přístup k elektroměrům, resp. možnost kontrolovat spotřebu elektrické energie. K tomu SDEU uvádí, že je-li „předpis, kritérium nebo zvyklost, který je navenek neutrální, ale může specificky znevýhodnit osoby určité rasy nebo etnického původu, představuje nepřímou, a tudíž zakázanou diskriminaci, ledaže uvedený předpis, kritérium nebo zvyklost je objektivně odůvodněn legitimním cílem a ledaže prostředky k dosažení tohoto cíle jsou přiměřené a nezbytné.“⁶⁷ Konkrétně v tomto případě pak soud stanovuje, že takovéto opatření mohlo představovat legitimní cíl jen v případě, že nepřekračují meze přiměřeného a nezbytného. Na předkládajícím soudu ponechává SDEU posouzení, zda zavedená opatření společností ČEZ jsou přiměřená, tzn. Zda neexistoval méně omezující způsob, kterým by bylo možno dosáhnout stejného cíle a v případě neexistence jiné možnosti, zda nadměrně nezasahuje do zájmů konečných uživatelů.

Jak vyplývá ze stanoviska ve věci *Belov*, jež je skutkovými okolnostmi takřka totožný, společnost ČEZ sice nainstalovala elektroměry podstatně výše než v jiných, „neromských“ částech města, avšak ne bez možnosti kontroly spotřebované energie. Stanovisko

Za stěžejní otázku vnímám právě tvrzené zásahy do elektroměrů, manipulace s nimi a nezákonný odběr energie v dotčení čtvrti. Z rozsudku vyplývá, že sporná praxe byla zavedena již zhruba před 25 lety od doby, kdy bylo vedeno toto řízení. To vede Soudní dvůr k úvaze, zda je toto odůvodnění společnosti ČEZ stále aktuální. SDEU v bodě 116 svého rozsudku tedy uvádí požadavek vůči společnosti ČEZ objektivně prokázat existenci uváděných rizik, jejich rozsah a uvedení přesných důvodů, které zakládají domněnku, že i za současného stavu hrozí riziko zásahů do elektroměrů.

4.3 K. Kaltoft proti Dánsku

Popis skutkových okolností

V tomto případě je stěžovatelem pan Karsten Karltoft, který byl v dánském zařízení pro předškolní vzdělávání zaměstnán jako pečovatel, a to po dobu přibližně patnácti let. Zaměstnavatelem byla Billund Kommune.

⁶⁷ Bod 111 rozsudku velkého senátu Soudního dvora Evropské unie ze dne 16.7.2015 ve věci C-83/14

Po celou dobu, po kterou byl pan Karltoft zaměstnán v tomto zařízení, i přes několik více či méně úspěšných pokusů zhubnout, trpěl obezitou, toliko ve smyslu definice obezity Světové zdravotnické organizace.⁶⁸ Stěžovatel se několikrát pokoušel o redukci své váhy, zaměstnavatelem mu byl v letech 2008 a 2009 ve snaze jej v jeho úsilí podpořit, poskytován finanční příspěvek na kurzy zaměřené na redukci váhy. Toto sice vedlo k úbytku váhy, ale pouze dočasně, následně však opět přibral.

V roce 2010 začal stěžovatel po čerpání roční dovolené z rodinných důvodů opět pracovat na pozici pečovatele. Během doby čerpání dovolené byl stěžovatel několikrát, často bez předchozího ohlášení, navštíven vedoucí pečovatelů, a to za účelem zjištění informací týkajících se jeho váhy, která však byla víceméně neměnná. V listopadu roku 2010 byl stěžovatel telefonicky vyrozuměn o záměru zaměstnavatele o jeho propuštění. Na toto stěžovatel jednal sjednáním schůzky s vedoucím pracovníkem za účelem požadování vysvětlení, proč má k avizovanému propuštění dojít, tedy proč právě on má být propuštěn. Obě strany se shodují, že během této schůzky byla zmíněna též obezita pana Kaltofta, spornou je však otázka, v jaké souvislosti ke zmínění obezity došlo a do jaké míry bylo rozhodnutí o propuštění stěžovatele tímto faktorem ovlivněno. O několik dní po této schůzce byl stěžovatel formálně vyrozuměn o záměru zaměstnavatele ukončit s ním pracovní poměr, a to z důvodu „*klesajícího počtu dětí a pracovního vytížení, jež má za následek vážní finanční dopady na službu péče o děti a její organizaci.*“⁶⁹ Je důležité zmínit, že v předmětné době byl stěžovatel z důvodu snižujícího se počtu dětí v zařízení jediným propuštěným pečovatelem z celkového počtu kolem 135 v regionu. Zaměstnavatel na dotaz stěžovatele nebyl schopen zdůvodnit, proč jediným propuštěným je právě on. Pan Keltoft se k věci vyjádřil ve smyslu, že je přesvědčen, že pravým důvodem ukončení pracovního poměru jeho obezita. Dne 22. listopadu 2010 byl stěžovatel písemně propuštěn, aniž by se zaměstnavatel jakkoli vypořádal s vyjádřením stěžovatele o skutečném důvodu propuštění. Stěžovatel v reakci na písemnou

⁶⁸ The most commonly used measure for overweight and obesity is the Body Mass Index (BMI) - a simple index to classify overweight and obesity in adults. It is defined as the weight in kilograms divided by the square of the height in meters (kg/m²). For adults the overweight is when BMI equals or over 25, obesity starts with the BMI 30 and more

⁶⁹ MAREK, Matyáš. Ochrana proti diskriminaci v zaměstnání v české a evropské judikatuře [online]. Brno, 2015 [cit. 2019-03-28]. Dostupné z: <<https://is.muni.cz/th/j68ed/>>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce Kateřina Šimáčková.

výpověď podal prostřednictvím FAQ (Fag og Arbejde) žalobu, ve které tvrdil porušení jeho práv.

Příslušný dánský soud se rozhodl řízení přerušit a obrátit se na SDEU s předběžnými otázkami týkající se výkladu unijního práva, mj. směrnice č. 2000/78.

Posouzení věci Soudním dvorem Evropské unie

První otázkou soudu bylo, zda je diskriminace z důvodu obezity v rozporu s právem Evropské unie. K tomuto Soudní dvůr uvádí, že obezita sama o sobě není ani primárním a ani sekundárním právem EU uznána za diskriminační důvod.⁷⁰

Podstatou další otázky je, zda lze obezitu považovat za zdravotní postižení ve smyslu směrnice č. 2000/78, která stanovuje obecný zákaz diskriminace v zaměstnání a povolání. K tomuto SDEU uvádí, že „po ratifikaci Úmluvy Organizace spojených národů o právech osob se zdravotním postižením, která byla schválena jménem Evropského společenství..., měl Soudní dvůr za to, že pojem „zdravotní postižení“ ve smyslu směrnice 2000/78 musí být chápán tak, že znamená omezení vyplývající především z dlouhodobých fyzických, duševních nebo psychických postižení, které v interakci s různými překážkami může bránit plnému a účinnému zapojení dotčené osoby do profesního života na rovnoprávném základě s ostatními pracovníky.“⁷¹ Ve vztahu k výše popsané předběžné otázce tak SDEU dovozuje, že je-li obezita důvodem dlouhodobého omezení zapojení dané osoby do profesního života, je tento stav možné označit za „zdravotní postižení“. Naproti tomu, není-li naplněna tato podmínka, nelze obezitu obecně chápat jako chráněný diskriminační důvod. Závěrem bylo Soudním dvorem konstatováno, že posouzení stěžovatelovy situace je věcí předkládajícího soudu.⁷²

Shrnutí

Jak tedy vyplývá z výkladu předmětné směrnice Soudním dvorem, ochrany požívá zákaz diskriminace z důvodu zdravotního postižení, pod které lze

⁷⁰ <https://www.epravo.cz/top/clanky/rozhodnuti-soudniho-dvora-evropske-unie-obezitu-je-mozno-chapat-jako-zdravotni-postizeni-96958.html>

⁷¹ Bod 53 rozsudku Evropského soudního dvora ze dne 18.12.2014, ve věci C-354/13

⁷² Rozsudek Evropského soudního dvora ze dne 18.12.2014, ve věci C-354/13

podřadit za splnění dlouhodobého fyzického, duševního či psychického omezení v zapojení se osoby do profesního života, též obezitu. Obezita sama o sobě však nepředstavuje diskriminační důvod.

V případě pana Kaltofta nebylo v rozsudku SDEU jedinkrát zmíněno, že by stěžovatelova tělesná kompozice jakkoli narušovala možnost vykonávat svou práci. Toto nebylo namítáno ani ze strany zaměstnavatele.

Domnívám se, že obezita, není-li v konkrétním případě zařazena pod zdravotní postižení, případně ale i jiná fyzická odlišnost, může být též příčinou zacházení s takovou osobou méně příznivě než s ostatními, kteří takový „defekt“ nemají a tím vlastně k naplnění podstaty diskriminace. Ad absurdum by, ve světle tohoto výkladu, v případě, že by pan Kaltoft nerozporoval, že jej obezita nijak neomezovala, mohl být propuštěn bez dalšího na základě obezity, protože ta sama o sobě není diskriminačním důvodem.

Jakkoli je tento rozsudek svým obsahem poměrně raritní, lze pravděpodobně do budoucna očekávat nárůst podobných případů, jednak z důvodu stále se zvyšujícího počtu obézních lidí, tak také proto, že i v případech, kdy není obezita vyvolána zdravotními potížemi, lze pozorovat v praxi méně příznivé jednání s obézními lidmi. Mám za to, že tito lidé potom tvoří skupinu, jež se vyznačuje určitými shodnými znaky a celkově představuje skupinu náchylnější ke znevýhodnění či méně příznivému chování. Nelze opomenout ani fakt, že do jisté míry je na rozhodnutí každého z nás, jak chceme vypadat. Nikdo by ale v důsledku trendů neměl být, byť i nepřímo, nucen ke změně svého vzhledu, jen proto, aby zapadl do standardů doby a též s vědomím, že prakticky nemá ochranu, pokud s ním bude „zacházeno hůře“.

4.4 D. H. a ostatní proti České republice

Jak bylo popsáno výše, soudní rozhodnutí nejen evropských soudů ovlivňuje pochopitelně strany sporu, ale může mít i dalekosáhlé dopady nejen na ně. Jako příklad jsem si vybrala rozsudek Evropského soudu pro lidská práva, na kterém bych chtěla detailně ukázat možné dopady takového rozhodnutí na společnost, resp. na systém, kterého se rozhodnutí přímo dotýká. Tímto případem je D.H. a ostatní proti České republice, který byl velice diskutovaným v době, kdy k rozhodnutí došlo a ve svých důsledcích je dodnes.

Popis skutkového stavu případu

Tento případ skončil rozsudkem velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva. Tomuto ale předcházela poměrně dlouhý proces, a to jak na úrovni vnitrostátní, tak následně právě i u ESLP.

Skutkové okolnosti případu začaly v letech 1996 – 1999, kdy 18 romských dětí bylo zařazeno do zvláštních škol na Ostravsku.

Obecný postup zařazení dítěte do zvláštní školy však stojí na několika podmínkách, které musí být splněny, aby k zařazení mohlo dojít. Těmi jsou doporučení pedagogicko-psychologické poradny, ve které jsou děti podrobeny psychologickým testům a výstupem má být doporučení ohledně následného zařazení do základní školy či, v té době, ještě do školy zvláštní. Další podmínkou je následné rozhodnutí ředitele zvláštní školy o přijetí či nepřijetí dítěte. Tento proces je završen souhlasem zákonného zástupce dotčeného dítěte, bez kterého by zařazení do zvláštní školy nebylo fakticky možné.

Tento proces byl aplikován i u výše uvedených romských dětí, stěžovatelů. Nutno podotknout, že někteří z dotčených stěžovatelů byli zařazeni do zvláštní školy na výslovnou žádost rodičů. V případě všech 18 stěžovatelů vedlo k rozhodnutí o zařazení do zvláštních škol. Proti tomuto rozhodnutí bylo možno podat odvolání, které však nikdo ze stěžovatelů nevyužil. Rovněž byli stěžovatelé v červnu roku 1999 vyrozuměni školskými orgány o možnosti přeřazení do základní školy. Tuto možnost patrně někteří využili, složili rozdílovou zkoušku a čtyři z dotčených dětí byly následně přijaty do základních škol.

Mimo odvolací řízení byl projednán návrh stěžovatelů na přezkoumání rozhodnutí o jejich zařazení do zvláštních škol. Tvrdili, že o důsledcích zařazení do zvláštní školy nebyli dostatečně informováni a současně, že testy, jež měly za cíl posoudit jejich rozumové schopnosti, které podstoupili v rámci návštěvy pedagogicko-psychologické poradny, nebyly spolehlivé. Na základě těchto argumentů stěžovatelé požadovali zrušení předmětných rozhodnutí, za účelem nápravy tvrzeného nesouladu se zákonnými požadavky a dosažení práva na vzdělání bez diskriminace. Příslušným školským úřadem byl konstatován soulad

postupu s právními předpisy a též, že pro zahájení řízení nejsou splněny podmínky.⁷³

Další vývoj tohoto případu se odehrával u Ústavního soudu České republiky, a to na základě ústavní stížnosti, kterou stěžovatelé podali dne 15. června 1999. V té bylo namítáno, že systémem zvláštního školství v České republice, resp. uplatňováním příslušných právních norem byli fakticky diskriminováni, a to bez objektivního a rozumného odůvodnění. I zde zazněl ze strany stěžovatelů argument o nedostatečné informovanosti o důsledcích zařazení do zvláštních škol. Namítána byla též nižší úroveň vzdělání ve zvláštních školách v porovnání s „normálními“ základními školami, čímž mělo dojít k ponižujícímu zacházení. Ministerstvo školství odmítalo jakoukoli diskriminaci s odůvodněním, že rozhodující byl právě souhlas rodičů, dále že byli stěžovatelé zařazeni do zvláštních škol na základě doporučení pedagogicko-psychologické poradny, možnosti stěžovatelů obrátit se na školskou inspekci a též, že byli poučeni o možnosti přejít do základní školy. Osobně považuji za velice zajímavý argument Ministerstva školství, že „rodiče romských dětí mají ke školní výuce spíše negativní postoj.“⁷⁴ Ústavní soud stížnost zčásti pro zjevnou neopodstatněnost a zčásti pro svou nepříslušnost odmítl. V případě pěti stěžovatelů, kteří napadli rozhodnutí o svém zařazení do zvláštní školy, Ústavní soud dospěl k závěru, že platná právní úprava nebyla vykládána ani uplatňována způsobem, který by byl v rozporu s ústavními předpisy, protože rozhodnutí o zařazení bylo vždy učiněno na základě doporučení pedagogicko-psychologické poradny a též z důvodu souhlasu zákonných zástupců s tímto postupem. Dalšími důvody Ústavní soudu bylo nepodložení konkrétních důvodů podporující tvrzení stěžovatelů, možnost odvolání proti předmětnému rozhodnutí, kterého žádný ze stěžovatelů nevyužil a v otázce tvrzené nedostatečné informovanosti o důsledcích zařazení či ponechání stěžovatelů ve zvláštních školách též možnost zástupců stěžovatelů si tyto informace opatřit. Na základě výše uvedeného proto Ústavní soud stížnost v této části zamítl jako zjevně neopodstatněnou.⁷⁵

⁷³ § 23. rozsudku Velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ve věci D.H. a ostatní proti České republice ze dne 13. Listopadu 2007, stížnost č. 57325/00

⁷⁴ § 26 rozsudku Velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ve věci D.H. a ostatní proti České republice ze dne 13. Listopadu 2007, stížnost č. 57325/00

⁷⁵ § rozsudku Velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ve věci D.H. a ostatní proti České republice ze dne 13. Listopadu 2007, stížnost č. 57325/00

Stěžovatelé se v reakci na dosavadní vývoj rozhodli podat stížnost k Evropskému soudu pro lidská práva, konkrétně bylo ve stížnosti tvrzené porušení čl. 14 Úmluvy ve spojení s čl. 2 Protokolu č. 1 k Úmluvě, jeho porušení bylo namítáno i samostatně jako porušení práva na vzdělání a dále též čl. 3 Úmluvy týkající se zákazu ponižujícího zacházení z důvodu rasy a etnického důvodu a též porušení čl. 6 Úmluvy upravující právo na spravedlivý proces. Kromě čl. 14 a čl. 2 Protokolu č. 1 Úmluvy byly ostatní napadané články prohlášeny za nepřijatelné už senátem druhé sekce soudu, který ve věci rozhodoval. Ten v únoru 2006 rozhodl, že k porušení zákazu diskriminace ve spojení s právem na vzdělání nedošlo. Stěžovateli následně byla podaná žádost k postoupení Velkému senátu ESLP. Tato žádost byla přijata.

Jak je patrné z výše popsaného, dosavadní rozhodnutí soudů se shodovala, že v tomto případě k diskriminaci nedošlo. V tomto kontextu se jeví rozhodnutí Velkého senátu o to překvapivější, když jím bylo konstatováno porušení zákazu diskriminace.

Nosnými otázkami, kterými se zabýval Velký senát, se týkaly postupu při zařazování stěžovatelů do zvláštních škol, zejména tedy testy prováděné pedagogicko-psychologickými poradnami, souhlas zákonných zástupců, užití statistiky. V tomto rozsudku jsou neméně důležitá a zajímavá též disentní stanoviska čtyř soudců, konkrétně soudců Šikuty (Slovensko), Borrega Borrega (Španělsko), Zupančiče (Slovinsko) a Jungwierta (Česká republika). Dále se budu zabývat jednotlivými otázkami nastíněnými výše, a to jak z pohledu stěžovatelů, vlády ČR, soudu, tak právě i jednotlivých nesouhlasných stanovisek výše zmíněných soudců.

Souhlas rodičů

V otázce rodičovského souhlasu stěžovatelé uvedli, že rozdílné zacházení, jemuž byli vystaveni nelze ospravedlnit souhlasem rodičů, nad to je též uváděno, že na základě nesrovnalostí v záznamech jednotlivých škol lze pochybovat o pravosti souhlasu uděleného zákonnými zástupci stěžovatelů či dokonce o tom, zda vůbec byl souhlas udělen. Žádný ze stěžovatelů však fakticky nenamítal, že by souhlas neudělil, proto se tento výrok zdá být pouhým „plácnutím pádla o vodu“ bez jakéhokoli relevantního odůvodnění. Otázka udělení souhlasu je pak ještě stěžovateli spojována s nedostatečnou informovaností rodičů co do důsledků

udělení souhlasu, stejně tak jako možností jej odepřít. Vláda k tomuto uvedla, že udělení souhlasu bylo obligatorní podmínkou zařazení dítěte do zvláštní školy, bez kterého by k zařazení nemohlo dojít. Co se týká nedostatku informací o důsledcích zařazení do tohoto typu školy, bylo vládou konstatováno, že rodiče byli v průběhu celého procesu informováni o tom, co zařazení obnáší a jaké jsou rozdíly především v učebních osnovách.

K tomuto Velký senát uvádí, že: „*není přesvědčen o tom, že by rodiče romských dětí jakožto příslušníci znevýhodněné komunity a často bez vzdělání byli schopni zvážit všechny stránky dané situace a důsledky svého souhlasu*“⁷⁶ Tento závěr soudu v soudcích předkládajících odlišná stanoviska vyvolal poměrně bouřlivé reakce, a vcelku pochopitelně, řekla bych. Soudce Borrega Borrega na toto reagoval slovy: „*Je cynické se domnívat, že rodiče stěžujících si nezletilců nejsou schopni vychovávat své děti, jsou ale schopni podepsat plnou moc pro britského a severoamerického zástupce, kterého ani neznají.*“⁷⁷

Nižší úroveň vzdělání, nebo vyhovění specifikům dětí?

Stěžovatelé opakovaně namítali nižší úroveň vzdělání ve zvláštních školách. Zde bych se ráda zaměřila na otázku, co znamená nižší úroveň. Je logické, že výuka ve zvláštních školách má svá specifika, koneckonců právě proto byla tato možnost zavedena, tedy proto, aby zde byla možnost poskytnout další úroveň vzdělání pro děti s individuálními potřebami. Osnovy zvláštních škol se tedy liší od těch „klasických“ na základních školách. Domnívám se proto, že nelze obecně hovořit o nižší úrovni či snad dokonce o horší kvalitě, ale pouze přizpůsobení daných osnov pro děti s odlišnými potřebami. Takto bylo zařazení stěžovatelů odůvodňováno ze strany vlády ČR, tedy jako vyhovění specifickým požadavkům na vzdělání pro romské děti a tedy možnost poskytnout jim splnění školní docházky pro ně akceptovatelnějším způsobem. Velký senát ve svém rozsudku mnohokrát zmínil potřebu nejen tolerovat, ale vhodně vyjít vstříc odlišnostem a specifikům romských dětí.⁷⁸ V této souvislosti je tedy třeba se ptát,

⁷⁶ § 203 rozsudku Velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ve věci D.H. a ostatní proti České republice ze dne 13. Listopadu 2007, stížnost č. 57325/00

⁷⁷ Bod 16 nesouhlasného stanoviska soudce Borrega Borrega v rozsudku Velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ve věci D.H. a ostatní proti České republice ze dne 13. Listopadu 2007, stížnost č. 57325/00

⁷⁸ Např. § 201 rozsudku Velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ve věci D.H. a ostatní proti České republice ze dne 13. Listopadu 2007, stížnost č. 57325/00

o jaká specifika se konkrétně jedná, protože právě to a jen to může poskytnout relevantní odpověď a cestu k nalezení vhodných opatření. Stejně tak by bylo položeno a především zodpovězeno této otázce žádoucí proto, že při bližším prozkoumání bychom mohli dojít i k závěru, že argument vlády pak skutečně představuje vyhovění těm zmiňovaným specifikům.

Způsob provedení rozhodnutí ČR

Dalším problematickým momentem je ten, kdy je konkrétním rozhodnutím Česká republika vázána (a též jiný stát, je-li řízení vedeno proti té které zemi) a z něho plynoucí povinnost přijmout vhodná opatření k nápravě sporného stavu, bylo-li rozsudkem shledáno pochybení státu. Zde není státu stanoven konkrétní postup nápravy, ale nastíněn cíl, kterého má být dosaženo.

Ve výše popsaném případě bylo, a dlužno podotknout, že stále je, cílem zamezit diskriminaci v přístupu ke vzdělání. Takového cíle je pravděpodobně možné dosáhnout různými způsoby, ačkoli je třeba si uvědomit, že systém školství je pochopitelně značně omezen co do svých možností. Státu se tedy nabízí několik cest, kterými by mohla být naplněna povinnost daná rozsudkem a je na státu, kterou zvolí a uvede do praxe. V tomto momentě může docházet k mnoha problémům jednak proto, že způsob nápravy může být zvolen nevhodně od samého počátku, v takovém případě nelze čekat pozitivní výsledek, nebo proto, že návrh změn je sice vhodný, ale jeho provedení právními předpisy uhne od stanoveného cíle a mine se účinkem.

Situace, ve které se nacházela Česká republika po rozhodnutí velkého senátu, byla jistě složitá a nezáviděníhodná, už kvůli tlaku, který byl na Českou republiku vyvíjen právě v souvislosti s tímto rozhodnutím. Výsledkem povinnosti zavést potřebná opatření byla změna školského zákona směrem k inkluzivnějšímu vzdělávání. Tato opatření závěrem vedla k rozsáhlým změnám ve školském systému, avšak cíle, který byl zamýšlen, se podařit nedosáhlo, diskriminace v přístupu ke vzdělání se podle různých výzkumů a zpráv stále nedaří odstranit, a jak se ukazuje, ani moc zmírnit.

Zde bych ráda uvedla vyjádření Anny Šabatové, veřejné ochránkyně práv, v článku „*Nevzdávejme se inkluze*“⁷⁹, ve kterém mimo jiné navrhuje změnu školských obvodů, což by podle ní mělo vést ke slučování dětí z různých skupin a tím i k inkluzivnějšímu vzdělávacímu systému. Domnívám se, že tento postup by nepochybně vedl k zajištění multikulturních tříd, ale je nutné se ptát, zda je toto žádoucí, resp. chtěné. Lidé mají přirozenou potřebu se uchýlovat do společenství osob sobě blízkých svou kulturou, svými zvyky, jazykem, apod. Domnívám se proto, že takovýto zásah v podobě změny školských obvodů by byl nešťastným krokem, jdoucím proti přirozenému chování osob a ve svém důsledku až kontraproduktivním. Celkově na mě výše zmíněný článek působí značně jednostranně zaměřený bez reflexe jakýchkoli jiných společenských aspektů.

Od doby, kdy bylo rozhodnuto Ústavním soudem ČR o ústavní stížnosti v této věci, do rozhodnutí Velkého senátu ESLP uběhlo osm let, během kterých český školský systém zaznamenal řadu zásadních změn. V okamžiku rozhodování Velkého senátu již, dle v té době platné právní úpravy v České republice, zvláštní školy neexistovaly a změn v úpravě legislativy proběhlo více. Tyto změny nakonec zaznamenal i ESLP ve svém rozsudku.

Další otázkou, která by měla být zodpovězena, jedná-li se o takto významný rozsudek, který ve svém důsledku napadá celý systém českého školství, je ta, zda se skutečně jednalo o diskriminaci, kdy byli stěžovatelé zařazeni do zvláštních škol z důvodu rasy a etnického původu, či zda mohly být příčinou jiné důvody, konkrétně sociální zanedbanost dětí. Tato otázka je velmi citlivá, ale domnívám se, že by neměla být tabuizována jen proto, že je nepříjemné takové téma otevřít. Pro toto tvrzení nacházíme oporu v nejedné publikaci, příkladem může být ta od Kovaříkové: „*Bohužel, řadoví Romové nepřipisovali a dodnes nepřipisují školnímu „gádžovskému“ vzdělání velký význam. Potřeba vzdělání stojí v jejich hodnotovém žebříčku hluboko pod materiálními hodnotami. Z toho plyne, že hlavní podmínkou školní úspěšnosti romských občanů je jejich vlastní zaujetí pozitivního přístupu ke vzdělání.*“⁸⁰ Je logické, že není-li dítě vedeno, nejčastěji ze strany rodičů, a není v něm rozvíjen

⁷⁹ <https://www.ochrance.cz/diskriminace/aktuality-z-diskriminace/aktuality-z-diskriminace-2018/nevzdavejme-se-inkluze/>

⁸⁰ KOVAŘÍKOVÁ, Marie et al. *Pedagogicko-psychologická problematika romských žáků ve vztahu k jejich školní úspěšnosti*. V Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Pedagogická fakulta, 1998. 13 s. ISBN 80-7044-225-5.

jeho potenciál, schopnosti a dovednosti, ale současně také odpovědný přístup k vlastnímu vzdělání, je takové dítě v porovnání s dětmi, kterým se takové péče a výchovy dostává, zaostalé. V článku pojednávajícím o situaci stěžovatelů o několik let později od skončení řízení se uvádí, že Ostravské sdružení Vzájemné soužití se na konci 90. let věnovat doučování vytipovaných přibližně 30 romských dětí, mezi nimi i Julia Mika, stěžovatele z předmětného případu. Osmnáct z nich následně složilo rozdílové zkoušky a přešly na základní školy. Šéf sdružení Kumar Vishwanathan je přesvědčen, že se jedná o jasný důkaz, že jsou romské děti neoprávněně zařazovány do zvláštních škol.⁸¹ Osobně nesdílím tento názor, resp. že tato skutečnost jasně dokazuje neoprávněnost zařazování. Vzhledem k výše uvedenému, jsem přesvědčena, že dalším možným vysvětlením je fakt, že se někdo dětem začal věnovat, vzdělávat je i mimo školu. Velký senát ve svém rozsudku se však touto možností vůbec nezaobíral.

Souhrn

Tento případ byl a doposud je pro mnohé poněkud kontroverzní a budí rozruch. Přiznám se, že sama tomu nemám jinak. Snažila jsem se v této kapitole popsat a hlavně detailněji rozebrat tento případ, především proto, že se domnívám, že ve sporu nebylo dostatečně prokázáno, že sporná praxe měla mít za následek diskriminaci stěžovatelů. Samotný fakt, že v případě současně figurovalo 18 dětí nutí k otázce, zda všechny děti byly ve srovnatelné situaci, především co se jejich vlastního vývoje týká, schopnosti učit se a přijmout systém vzdělávání i s jeho podmínkami.

Nelze po školském systému objektivně požadovat, aby suploval povinnosti rodičů v otázce výchovy dětí, a to ať u dětí romského původu, či dětí rodičů většinové populace. Též pozitivní opatření mají svůj význam jen tehdy, je-li zájem v první řadě právě ze strany beneficentů těchto opatření o skutečnou změnu. Je tedy třeba, aby případná zvýhodnění, jakkoli jsou odůvodňována vyrovnáním faktického nerovného stavu, byla kompenzována též dodržováním určitých povinností, kupříkladu dodržování docházky dítěte v předškolním vzdělávání tak i následně na základní škole.

⁸¹ JIŘIČKA Jan. Před lety úspěšně žalovali Česko, teď mladí Romové marně hledají práci [online] 2014 [cit. 20.3.2019]. Dostupné na https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/zivot-romu-kteri-zalovali-cesko.A140609_171655_domaci_jj

Jakési shrnutí případu v otázce přístupu Velkého senátu poskytl soudce Borrega Borrega ve svém nesouhlasném stanovisku, když uvedl: „...v tomto rozsudku se Soud rozmáchl příliš zprudka. Velký senát se v tomto rozsudku řídí jako formule 1 a ve vši rychlosti se vrhá do nové a neprobádané oblasti školství, a logickým důsledkem toho je výrazné vybočení ze správné cesty, kterou se Soud dosud ubíral.“⁸²

⁸² Bod 2 nesouhlasného stanoviska soudce Borrega Borrega v rozsudku Velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ve věci D.H. a ostatní proti České republice ze dne 13. Listopadu 2007, stížnost č. 57325/00

Závěr

V mé práci jsem se zaměřila na evropské antidiskriminační právo v širším měřítku. V první kapitole jsem se věnovala relevantním pojmům, které nepochybně s antidiskriminačním právem souvisí. Současně jsem se pokusila zaujmout stanovisko k otázkám vnímání právní úpravy veřejností, neboť mám ta to, že je nedílnou součástí této problematiky.

Ve druhé části jsem se pokusila alespoň rámcově popsat vývoj antidiskriminačního práva, které je nesmírně

V samotném závěru bych ráda ještě uvedla několik poznatků, ke kterým jsem dospěla v průběhu psaní této práce:

Dle mého názoru, který jsem se pokusila v mé práci nastínit a v rámci možností této práce též obhájit, je požadavek rovnosti a zakotvení zákazu diskriminace bezpochyby důležitý. Vývoj právní úpravy této problematiky šel v průběhu času relativně pomalu, alespoň v porovnání s posledními desetiletími, kdy společnost, a s tím související právní reflexe, začaly jít mílovými kroky. Osobně se nedomnívám, že tak rychlý postup je tím nejlepším řešením. Jednoduše řečeno, jsem přesvědčena, že jsou oblasti, kde je to právě čas, který dokáže to, co lidi sami nezvládnou a přirozeně ani nemohou. Čas v tomto směru přináší např. obměnu generací. Jak se říká, „starého psa novým kouskům člověk nenaučí“. A totéž se domnívám, platí i v případě otázky diskriminace. Je nutné vzít v potaz, že osoby starší generace vyrůstaly ve zcela odlišném prostředí a je logické, že takové „vnitřní nastavení“ si nesou více či méně celý život. Tyto návyky a názory potom pochopitelně přenášejí i na další generace. Nelze proto objektivně očekávat, že se společnost ve své toleranci a respektu k odlišnostem změní ze dne na den. Je to dlouhý a nelehký proces. Tuto situaci bych osobně přirovnala k fungování softwaru počítače, který čas od času potřebuje restartovat, aby mohl aktivovat změny. V tomto případě je softwarem společnost a restartem čas.

Dalším důležitým a z mého pohledu nezbytným krokem je učit společnost k toleranci především výchovou, dialogem, nikoli primárně diktováním příkazů a zákazů.

Jak jsem nastínila výše ve své práci, mám za to, že je nutno zákaz diskriminace sice považovat za důležitou a potřebnou hodnotu, která vyžaduje svou ochranu, avšak nestavět tuto nad ostatní hodnoty. Jsem si plně vědoma faktu, že tento názor může být pro některé diskutabilní a ne všemi přijatelný. Ráda bych v této souvislosti uvedla kampaň #MeToo (*The Me Too movement with a large variety of local and international alternative names, is a movement against sexual harassment and sexual assault. The movement began to spread virally in October 2017 as a hashtag on social media in an attempt to demonstrate the widespread prevalence of sexual assault and harassment, especially in the workplace. It followed sexual-abuse allegations against Harvey Weinstein.*)⁸³ Přestože se toto hnutí vzniklo v USA, netrvalo dlouho a došlo k rozšíření, dokonce tak významnému, že se v současnosti jedná o celosvětový fenomén. Je třeba připustit, že prvotní myšlenka, resp. jednání dotčených žen, bylo jednak pochopitelné a nejspíše také správné, pokud skutečně zažily obtěžování. Od původního záměru se ale toto hnutí vydalo docela jinou cestou. Spousta žen se teď otevřeně hlásí k #MeToo, aniž by nejspíše vůbec tušily, co vlastně toto hnutí je a co sleduje, a tím do značné míry podrývají samotný, původně vcelku smysluplný, záměr. Taktéž odborníci se povětšinou shodují na devastačním účinku tohoto hnutí, nejčastěji v souvislosti s pracovním prostředím, které je často napjaté ze strachu o možné vyložení si určitého jednání docela jinak, než jak bylo zamýšleno, bez úmyslu jakkoli někoho obtěžovat a samozřejmě v návaznosti na toto též možné nařčení z obtěžování. Závěrem tak toto hnutí má spíše separativní účinky, které mohou, paradoxně, vést až k nařčením a soudním krokům z důvodu diskriminace. Mám tedy za to, že by společnost měla být rozumnější ve svých úsudcích a jak se říká v České republice, nezapomínat na „selský rozum“.

⁸³ Wikipedia. Me Too Movement [online] [cit. 25.3.2019]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Me_Too_movement

Resumé

At the first chapter of my thesis on a topic "Antidiscrimination European law" is focused on the relevant concepts of this topic. I described concepts like equality and their types, direct and indirect discrimination and also positive actions. Together with these concepts I try to describe my opinion on perception by the general public at the critical way.

Second chapter is focused on development of the antidiscrimination law in European Union, Council of Europe and also in the Czech Republic. Because of too much materials for that part of topic, I chose the essential parts to describe and at least provide not very deep picture of development of that part of law.

The third chapter is describing the influence of decisions of courts to the practice focusing on most usual but used instruments that had been developed by the courts such as indirect discrimination, opportunity of using statistics, etc.

The fourth and final chapter is focusing on significant European courts decisions in the area of health disability, assisted suicide and race.

Seznam použitých zdrojů

Literatura:

BOBEK, Michal, ed., BOUČKOVÁ, Pavla, ed. a KÜHN, Zdeněk, ed. *Rovnost a diskriminace*. 1. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2007. xviii, 471 s. Beckova edice ABC. ISBN 978-80-7179-584-1.

FOREJTOVÁ, Monika a TRONEČKOVÁ, Michaela. *Evropské právo v praxi*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. 246 s. Monografie. ISBN 978-80-7380-301-8.

FOREJTOVÁ, Monika. *Judikatura soudů Evropské unie a Rady Evropy ve věcech zákazu diskriminace*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. 220 s. ISBN 978-80-7380-475-6.

FRANCOVÁ, Jana, ed. *Lisabonská smlouva: konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie*. 2., přeprac. a dopl. vyd. [Praha]: Úřad vlády České republiky, Odbor informování o evropských záležitostech, 2009. 539 s. ISBN 978-80-7440-017-9.

FREDMAN, Sandra. *Antidiskriminační právo*. 1. vyd. Praha: Multikulturní centrum Praha, 2007. xxvi, 209 s. ISBN 978-80-254-1054-7.

GRYGAR, Jiří. *Ochrana základních práv v Evropské unii*. Vyd. 1. Praha: IFEC, 2001. 237 s. ISBN 80-86412-13-X.

GERLOCH, Aleš a kol. *Ochrana základních práv a svobod v proměně práva na počátku 21. století v českém, evropském a mezinárodním kontextu*. Praha: Auditorium, 2011. 536 s. ISBN 978-80-87284-23-0.

HUBÁLKOVÁ, Eva. *Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika: judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva*. Praha: Linde, 2003, s. 93.

KLÍMA, Karel a kol. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 2 sv. ISBN 978-80-7380-140-3.

KOVAŘÍKOVÁ, Marie et al. *Pedagogicko-psychologická problematika romských žáků ve vztahu k jejich školní úspěšnosti*. V Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Pedagogická fakulta, 1998. 13 s. ISBN 80-7044-225-5

KVASNICOVÁ, Jana a kol. *Antidiskriminační zákon: komentář*. Vydání první. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 348 stran. Komentáře Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7478-879-6.

MATOCHOVÁ, Soňa. Otázka eutanázie z pohledu judikatury Evropského soudu pro lidská práva. *Zdravotnické právo v praxi*, 2006, Roč. 4, č. 2, s. 24. ISSN 1214-2883.

NOVÁKOVÁ, J. *Zásada nediskriminace v právu Evropské unie*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2001 str. 5 a násl.

PITROVÁ, Markéta a kol. *Postlisabonské procesy v Evropské unii*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Mezinárodní politologický ústav, 2014. 379 stran. Monografie; svazek č. 59. ISBN 978-80-210-7777-5.

SMEKAL, Hubert. *Lidská práva v Evropské unii*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2010. 288 s. Monografie; sv. 28. ISBN 978-80-210-5045-7.

SYLLOVÁ, Jindřiška a kol. *Lisabonská smlouva: komentář*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2010. xli, 1299 stran. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-339-4.

Právní předpisy České republiky:

Listina základních práv a svobod ČR

Antidiskriminační zákon

Zákoník práce

Zákon o veřejném ochránci práv

Občanský soudní řád

Evropské právní předpisy:

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Smlouva o fungování Evropské unie

Smlouva o Evropské unii

Jednotný evropský akt

Směrnice (ES) 97/80/ES o důkazním břemenu v případech diskriminace na základě pohlaví

Směrnice Rady č. 2000/78/ES

Směrnice Rady č. 2000/43/ES ze dne 29.6.2000, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ.

Směrnice Rady č. 75/117/EHS ze dne 10.2.1975 o sblížení právních předpisů členských států týkajících se provedení zásady stejné odměny za práci pro muže a ženy

Směrnice Rady č. 76/207/EHS ze dne 9.2.1976

směrnice Rady 86/378/EHS ze dne 24. července 1986, kterou se zavádí zásada rovného zacházení pro muže a ženy v systémech sociálního zabezpečení pracovníků

Směrnice Rady 2000/43/ES ze dne 29. června 2000, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ.

Směrnice Rady 2000/78/ES ze dne 27. listopadu 2000, kterou se stanoví obecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání.

Směrnice Rady 2004/113/ES ze dne 13. prosince 2004, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s muži a ženami v přístupu ke zboží a službám a jejich poskytování.

Směrnice Rady 97/80/ES ze dne 15. prosince 1997 o důkazním břemenu v případech diskriminace na základě pohlaví.

Směrnice Rady 2004/113/ES ze dne 13. prosince 2004, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s muži a ženami v přístupu ke zboží a službám a jejich poskytování.

Internetové zdroje:

Pavel Varvařovský: Sborník ze semináře. Rovnost a zákaz diskriminace v činnosti veřejného ochránce práv. Kancelář veřejného ochránce práv, Sborník [online].

2013 [21. 2. 2019] Dostupné z:

https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/Knihovna/Rovnost_a_zakaz_diskriminace_-_eBook.pdf

Kancelář veřejného ochránce práv: Diskriminace v ČR: oběť diskriminace a její překážky v přístupu ke spravedlnosti / Shrnutí. Kancelář veřejného ochránce práv [online]. 2015 [24. 2. 2019] Dostupné z:

https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/Vyzkum/CZ_Diskriminace_v_CR_shrnuti.pdf

Rada Evropy: Vznik Rady Evropy a její historie. [online]. 2013 [1. 3. 2019]

Dostupné z: <http://www.radaevropy.cz/historie-vznik-rady-evropy.html>

Rada Evropy, Evropský soud pro lidská práva: Evropská úmluva o ochraně lidských práv. [online]. 2013 [2. 3. 2019] Dostupné z:

https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_CES.pdf

Václav Klaus: Dokument: Klaus vysvětluje veto antidiskriminačního zákona.

[online]. 2008 [4. 3. 2019] Dostupné z: <https://domaci.ihned.cz/c1-24772510-dokument-klaus-vysvetluje-veto-antidiskriminacniho-zakona>

Kancelář veřejného ochránce práv: Český veřejný ochránce práv. [online]. [6. 3. 2019] Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/historie/cesky-verejny-ochrance-prav/>

Tomáš Neuvirt, Linda Holanová: Rozhodnutí dvora Evropské unie: obezitu je možno chápat jako zdravotní postižení. [online]. 2015 [9. 3. 2019]

<https://www.epravo.cz/top/clanky/rozhodnuti-soudniho-dvora-evropske-unie-obezitu-je-mozno-chapat-jako-zdravotni-postizeni-96958.html>

Anna Šabatová: Nevzdávejme se inkluze. Kancelář veřejného ochránce práv [online]. 2018 [15. 3. 2019] Dostupné z:

<https://www.ochrance.cz/diskriminace/aktuality-z-diskriminace/aktuality-z-diskriminace-2018/nevzdavejme-se-inkluze/>

JIŘIČKA Jan. Před lety úspěšně žalovali Česko, teď mladí Romové marně hledají práci [online] 2014 [cit. 20.3.2019]. Dostupný z:

https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/zivot-romu-kteri-zalovali-cesko.A140609_171655_domaci_jj

Wikipedia. Me Too Movement [online] [cit. 25.3.2019]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Me_Too_movement

GINTER Jiří. Vedle základních lidských práv by měly existovat i základní lidské povinnosti, tvrdí místo předseda Nejvyššího soudu [online] 2017 [cit. 23.3.2019]. Dostupný z: <https://www.novinky.cz/domaci/432672-vedle-zakladnich-lidskych-prav-by-mely-existovat-i-zakladni-povinnosti-tvrdi-mistopredseda-nejvyssiho-soudu.html>

REDAKCE Epravo. Diskriminace [online] 2013 [cit. 22.3.2019] Dostupný z: <https://www.epravo.cz/top/soudni-rozhodnuti/diskriminace-89703.html>

Judikatura:

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Pretty proti Spojenému království Velké Británie a Severního Irska ze dne 29. dubna 2002, stížnosti č. 2346/02

Rozsudek Velkého senátu Soudního dvora Evropské unie ve věci Kaltoft proti Dánsku ze dne 16.7.2015, C-83/14

Rozsudek Evropského soudního dvora ve věci Kaltoft proti Dánsku ze dne 18.12.2014, C-354/13

Rozsudkek Velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ve věci D.H. a ostatní proti České republice ze dne 13. Listopadu 2007, stížnost č. 57325/00

Usnesení Ústavního soudu ČR I. ÚS 305/2000 ze dne 24.10.2000

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva senátu třetí sekce ve věci Hugh Jordan v. The United Kingdom ze dne 4.5.2001, č. 24746/94

Ostatní zdroje:

DOHNAL, Jan. *Pozitivní opatření na základě rasy v USA a České republice - uplatnění v oblasti vyššího vzdělávání z pohledu ústavní konformity*. 2014. Diplomové práce. Univerzita Palackého, Katedra ústavního práva. Vedoucí práce Michal Bartoň.

MAREK, Matyáš. *Ochrana proti diskriminaci v zaměstnání v české a evropské judikatuře* [online]. Brno, 2015 [cit. 25.3.2019]. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce Kateřina Šimáčková.

TOLAROVÁ, Tereza. *Problematika euthanasie z pohledu Evropského soudu pro lidská práva*. Plzeň, 2017. Bakalářská práce (Bc.). Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta právnická. Vedoucí práce Zuzana Vostrá.

Usnesení č. 377 (6. Funkční období) Senátu Parlamentu České republiky přijaté na 13. Schůzi dne 23.4.2008 v souvislosti s projednáváním návrhu zákona o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon) /senátní tisk č. 225/

